กราบขอบพระคุณ

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณท่านที่เคารพนับถือ ญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลายที่กรุณามาร่วมแสดงความเสียใจ, อาบน้ำศพ, รับเป็นเจ้าภาพและร่วมพิธีสวดพระอภิธรรมศพ ณ วัดเครือวัลย์วรวิหาร ระหว่างวันที่ ๒๑ ถึง ๒๗ มกราคม ๒๕๔๒ ทั้งยังนำพวงหรีดมาแสดงความอาลัยและมอบปัจจัยร่วมทำบุญอุทิศ ตลอดจนกรุณาสละเวลาอันมีค่ามาร่วมเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพ เภสัชกรหญิงฉวีวรรณ ศิลปบรรเลง ในวันนี้

ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจของท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงด้วยใจจริง

ขอตั้งจิตอธิษฐานให้กุศลผลบุญที่ทุกท่านได้ร่วมกันบำเพ็ญนี้จงมีอานิสงส์บังเกิดแก่ท่านด้วย ขอจงประสบแต่สิ่งอันเป็นมิ่งมงคลสมบูรณ์พูนผลตามที่พึงปรารถนาทุกประการเทอญ

น.อ. สมชาย ศิลปบรรเลง ร.น.

นาวาเอกสมชาย ศิลปบรรเลง และครอบครัว

ทำบุญบุญแต่งให้ เห็นผล
คือดั่งเงาตามตน ติดแท้
ผู้ทำสิ่งอกุศล กรรมติด ตามมา
ดุจจักรเกวียนเวียนแล้ ไล่ต้อนตีนโค.

- โคลงโลกนิติ -

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

"รูป ย่อม ย่อยยับได้
แต่ชื่อ และ โคตรไซร้
บ่สิ้น สูญหาย."

โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา

“ณ แห่งนี้...ที่ประทับใจ”

โดย เภสัชกรหญิงฉวีวรรณ ศิลปบรรเลง

ถนนเล็ก ๆ สายหนึ่งทอดยาวจากวงเวียนเล็กไปสุดที่ปากคลองสานข้างขวาของถนนมีคลองเล็ก ๆ ขนานกันไปด้วยตลอด เมื่อ ๔๐ ปีที่แล้วนั้น เป็นถนนธรรมดา ๆ ไม่ได้ราดยางหรือเทคอนกรีตอย่างสมัยนี้ สองข้างทางมีต้นไม้ใหญ่น้อยเขียวขจีร่มครึ้มตลอดทาง มีห้องแถวไม้เก่า ๆ เป็นระยะ ๆ ดูระเกะระกะเงียบเหงา ไม่มีร้านรวงขายของอะไรเลย นาน ๆ จะมีรถยนต์ ๒ แถวเล็ก ๆ ตัวถังเป็นไม้แล่นมาสักคันหนึ่ง หมายถึงว่ารถคันนี้จอดที่วงเวียนเล็กแล้วต้องรอคนเต็ม ๑๐ คนเสียก่อน คนขับจึงจะก้าวขึ้นมาขับไปตามสบายไม่เร่งร้อน ขับไปฝุ่นก็ฟุ้งไป ผู้โดยสารจะขึ้นจะลงตรงไหนก็บอกคนขับให้จอดได้ตามใจไม่ต้องมีป้ายจอด เป็นการโดยสารตามอัธยาศัยที่แสนสบาย

ถนนนี้มีสถานที่ราชการสำคัญมาก ๒ แห่ง คือ ด้านขวาที่คลองผ่านเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลโรคจิต (ก่อนนั้นเรียกว่า “โรงพยาบาลคนเสียจริต”) เมื่อเปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลโรคจิตแล้ว ชาวบ้านก็ยังเรียกชื่อตามความคุ้นเคยแต่ดั้งเดิมว่า “โรงพยาบาลปากคลองสาน” หรือ “หลังคาแดง” เพราะขณะนั้นโรงพยาบาลมีหลังคาสีแดงจริง ๆ

ส่วนด้านตรงข้ามคลองที่ริมถนนเยื้องกับโรงพยาบาลโรคจิตก็มีโรงพยาบาลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ โรงพยาบาลโรคติดต่อ (โรงพยาบาลตากสินเดี๋ยวนี้) เป็นอาคารเรือนไม้หลายหลังต่อ ๆ กันไป มีคนไข้โรคติดต่อต่าง ๆ เช่น อหิวาตกโรค, ไข้รากสาด, ไข้ทรพิษ ฯลฯ ที่ญาตินำมาส่งไว้

ถนนนี้จึงไม่ค่อยมีผู้สัญจรไปมามากนัก มีก็แต่คนเก่าแก่ที่อยู่มาแต่เดิมแล้วเท่านั้น จึงแลดูเงียบเหงาวังเวงและค่อนข้างน่ากลัวเสียด้วยเพราะเมื่อคนไข้ตายลงญาติก็จะนำศพออกผ่านถนนนี้เป็นประจำทำให้เกิดบรรยากาศเศร้าสร้อยยิ่งขึ้น

ทางด้านที่ตั้งของโรงพยาบาลโรคจิตนั้น เมื่อผ่านสะพานไม้เก่า ๆ ข้ามคลองมาถึงโรงพยาบาลจะไม่เห็นอาคารที่แสดงว่ามีผู้ป่วยหรือเป็นโรงพยาบานเหมือนที่อื่นเลย กลับมีแต่ต้นไม้ใหญ่ ๆ ยืนต้นตระหง่านสง่างามร่มเย็นให้ความร่มรื่นหลายหลากชนิด ต้นประดู่ขนาดใหญ่ยืนสูงเด่นเป็นสง่าอยู่ตามขอบถนนริมคลองของโรงพยาบาลเป็นทิวแถว ต้นไม้ดอกก็มีต้นตะแบกและอินทนินก็ชูช่อพริ้วไสวไปตามสายลมชวนชื่นใจ มองลึกเข้าไปจะเห็นต้นจันทน์ออกลูกสุกเหลืองอร่ามบนต้นและหล่นเกลื่อนกล่นบน

พื้นหญ้าเขียวขจีใต้ต้นดูเป็นจุดเหลือง ๆ น่าทัศนายิ่งนัก ครั้นหันมาทางซ้ายแลเห็นตึกสร้างใหม่เพียงตึกเดียวนั้นก็รู้สึกระทึกใจในทันทีเพราะว่า...

ข้าพเจ้าจะต้องไปรายงานตัวต่อท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลขณะนั้น คือ ท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว เมื่อไปถึงท่านกรุณาต้อนรับข้าพเจ้าด้วยกิริยามารยาทที่ประทับใจยิ่งซึ่งข้าพเจ้ามิอาจลืมได้เลยในชีวิตนี้ นับแต่วินาทีแรกที่พบท่าน สายตาที่ท่านมองสบตาข้าพเจ้าประกอบด้วยความเมตตากรุณาอันบริสุทธิ์ใจ ลักษณะท่าทีของท่านแสดงออกถึงความนุ่มนวลสุภาพเป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว น้ำเสียงที่ท่านพูดเป็นเสียงแห่งผู้มีเมตตาจิตอย่างแท้จริง บุคลิกภาพอันซาบซึ้งของท่านทำให้ความระทึกใจกลัวของข้าพเจ้าปราศนาการไปสิ้น บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและเคารพนับถือท่านผู้อำนวยการผู้นี้อย่างจริงใจและตื้นตันในความกรุณาอันเปี่ยมไปด้วยมารยาทงามของท่านอย่างไม่รู้ลืม

"คุณฉวีวรรณฯ เป็นเภสัชกรคนแรกของโรงพยาบาลของเรา เพราะว่าโรงพยาบาลแห่งนี้ยังไม่เคยมีเภสัชกรเลยครับ ผมขอรับคุณเข้าทำงานเป็นข้าราชการที่นี่และขอให้คุณตั้งใจทำงานรับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต, มีความขยันหมั่นเพียร, เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นมิตรที่ดีของเพื่อนข้าราชการด้วยกัน... และที่สำคัญคุณเป็นเภสัชกรคนแรก คุณจะต้องบุกเบิกและทุ่มเทจิตใจให้กับงานเพื่อความเจริญของโรงพยาบาล..."

นี่คือคำพูดของท่านผู้อำนวยการที่พูดกับข้าพเจ้าในวันรายงานตัว คำพูดประโยคนี้จับใจข้าพเจ้ายิ่งนักข้าพเจ้าซาบซึ้งตรึงใจและจดจำคำพูดของท่านได้อย่างกระจ่างชัดจนบัดนี้ ท่านได้กรุณาตักเตือนสั่งสอนและให้คำแนะนำในการทำงานครั้งแรกของข้าพเจ้าด้วยความเมตตาอย่างยิ่ง คำพูดทุกคำของท่านประทับแน่นอยู่ในหัวใจและเป็นพลังอำนาจอันมหาศาลที่ทำให้ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ตามคำแนะนำของท่านต่อมานับจากวันนั้นจนถึงวันสุดท้ายแห่งชีวิตราชการของข้าพเจ้า

เมื่อลงมาที่ห้องยาที่อยู่หน้าตึกใหญ่เชิงบันไดหน้าก็รายงานตัวกับหัวหน้าห้องยาขณะนั้น คือ นายเติม มากสินธิพ (ลุงเต๋า) เป็นเภสัชกรชั้นสอง (สมัยก่อนใครทำงานในห้องยามานานเกิน ๒ ปีก็เป็นเภสัชกรชั้นสอง) และมีนายแม้น ทำหน้าที่ล้างขวด ดูแลความสะอาด ฯลฯ เท่านั้นเอง

ข้าพเจ้าได้ตรวจดูยาต่างๆ ในห้องเล็กๆ นั้น มีทั้งยาน้ำ, ยาฉีด, ยาหลายประเภทมากมายพอสมควรแต่คิดว่าต้องช่วยกันปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป ขณะนั้นมีคนทำงานในห้องยาเพียง ๓ คนเท่านั้น

ข้างหน้าห้องยามีม้ายาว ๔-๕ ตัวสำหรับผู้ป่วยนอก ถัดไปก็เป็นห้องแพทย์ ๒-๓ ห้อง ตรงข้ามกับห้องแพทย์ก็เป็นห้องสำหรับรักษาพยาบาล, ทำแผล ฯลฯ เมื่อผู้ป่วยมาก็จะนั่งที่ม้ายาวนี้ มีญาติมาส่งหรือตำรวจมาส่ง แต่ถ้ามีโซ่หรือเครื่องพันธนาการใด ๆ ก็ต้องปลดออกที่ยามท่าน้ำก่อนเพราะเข้ามาในโรงพยาบาลต้องเป็นคนไข้ไม่ใช่ผู้ต้องหา

ผู้ป่วยที่มาบางคนก็เงียบขรึม นั่งนิ่ง แต่บางคนเอะอะโวยวายต้องให้เจ้าหน้าที่ช่วยกันจับเข้าไปแผนกคนไข้ซึ่งอยู่ข้างใน บางคนก็ดื้อดึง พอญาติเผลอก็วิ่งหนีทำให้ยุ่งยากแก่การควบคุมตัวส่งแพทย์ บางครั้งจะวิ่งเข้ามาที่ห้องยา ข้าพเจ้าตกใจบ้างแต่พอเจ้าหน้าที่มาก็จับตัวไป คนไข้ที่เป็นคนจีนจะมีเจ้าหน้าที่ล่ามประจำอยู่และเป็นคนใจดีอารมณ์เย็น

เมื่อเริ่มทำงานใหม่ ๆ นั้น อาจารย์หมอจันทนา สุขวัจน์ได้กรุณาพาข้าพเจ้าชมสถานที่ต่าง ๆ ในโรงพยาบาล ท่านบอกว่าห้องยานี้แต่เดิมนั้นอยู่ที่ตึกโบราณซึ่งเป็นบ้านพักของท่านผู้อำนวยการเพราะผู้อำนวยการจะต้องอยู่ประจำตลอด ๒๔ ชั่วโมงเพื่อแก้ปัญหาฉุกเฉินของโรงพยาบาลตึกโบราณเป็นตึกใหญ่โตมากสีเหลืองแบบฝรั่ง มีลวดลายศิลปยุโรปงดงามยิ่งดูเด่นเป็นสง่าน่าเกรงขาม ข้างหน้าตึกมีสนามหญ้าเขียวขจี ขอบสนามมีต้นไม้ใหญ่หลายต้น เช่นต้นหว้า ต้นอโศกออกดอกแดงสะพรั่งร่มรื่น ใช้เป็นที่จัดเลี้ยงและงานรื่นเริงสำราญบางโอกาส หมอจันทนาฯ เล่าว่านักเรียนแพทย์ศิริราชปีสุดท้ายจะมาศึกษาดูงานโรคจิตชั่วคราวเมื่อจบแล้วจะเลี้ยงส่งกันที่นี่บริเวณใต้ต้นหว้าใหญ่เก่าแก่แห่งนี้ทุกรุ่นอาจารย์หมอฝนจะให้ข้อคิดและคติชีวิตแก่นักเรียนแพทย์ด้วยการเล่านิทานสนุกๆ แฝงไว้ด้วยปรัชญาและจิตวิทยาที่ทรงคุณค่ายิ่ง พวกเราขนานนามนิทานปรัชญานี้ว่า “นิทานใต้ต้นหว้า”

วันหนึ่งได้ติดตามอาจารย์ พ.ญ.จันทนา สุขวัจน์ เข้าไปข้างในแผนกคนไข้ท่านก็พาเข้าไปแผนกหญิงก่อนข้าพเจ้ารู้สึกแปลกๆ เพราะไม่เห็นผู้ป่วยนอนตามเตียงเหมือนโรงพยาบาลทั่วไปทั้งหลาย แต่กลับวุ่นวายไปหมดและมีท่าทีที่ดูแล้วคิดว่าน่าขันแต่หัวเราะไม่ออก เมื่อพิจารณาดูคนไข้โรคจิตเหล่านี้แล้วเกิดความสลดสังเวชหดหู่ใจ เนื่องจากคนไข้สมัยนั้นมีอาการและสภาพน่าสมเพทเวทนายิ่งนัก เสื้อผ้าเนื้อตัวสกปรกเพราะจะขัดขืนไม่ยอมให้เจ้าหน้าที่อาบน้ำให้ บางคนส่งเสียงร้องกรี๊ด ๆ หรือครวญครางเสียงแปลก ๆ ตลอดเวลา บางคนเอะอะอาละวาดจะทำร้ายทุกคนที่เข้ามาใกล้ บางคนนั่งร้องไห้อยู่คนเดียวและส่งเสียงดัง บางคนพูดจาเพ้อเจ้อเหมือนคร่ำครวญปริเทวนาการปานจะขาดใจ บางคนนั่งหัวเราะอยู่คนเดียว

เหมือนตลกขบขันอะไรนักหนา หัวเราะตลอดวันตลอดคืนไม่สนใจอาหารการกินหรือเรื่องอื่นใดทั้งสิ้น บางคนเดินกลับไปกลับมาไม่รู้จักหยุดหย่อน บางคนก็ทำกิริยาอาการวิปริตผิดประหลาดมนุษย์ซึ่งมิอาจบรรยายได้ในที่นี้ ฯลฯ เรือนผู้ป่วยนั้นจะมีชื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นชื่อของดอกไม้ทั้งสิ้น เช่น พวงชมพู, จามจุรี, พิกุล, กรรณิการ์, บานบุรี ฯลฯ แต่คนไข้นั้นน่าสงสารอย่างยิ่ง คนไข้บางคนอาการหนักจนไม่รู้สึกตัวเลย เช่น ฉีกเสื้อผ้าตัวเอง, ปัสสาวะ-อุจจาระออกมา เฉย ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องคอยตามล้างตามเช็ดเป็นภาระหนักอยู่ตลอดเวลา คนไข้ที่ขัดขืนมักทำร้ายเจ้าหน้าที่ เช่นกัด, ข่วน, ทุบตี ฯลฯ จนต้องมีค่าทำขวัญเป็นเงิน คือ เจ้าหน้าที่คนใดถูกทำร้ายเป็นแผลต้องรักษานานเท่าใดก็จะได้เงินค่าทำขวัญมากแล้วก็ลดหลั่นกันไปตามสภาพที่ถูกทำร้าย

เรือนคนไข้ที่หนักมากของแผนกหญิงคือเรือน "ดาวประดับ" เพราะคนไข้อาการหนักมาก คนที่ซึมเศร้าก็จะเงียบขรึมไม่ยอมกินไม่ยอมนอน บางคนส่งเสียงร้องโหยหวนมากกว่าเรือนอื่น ๆ บางคนปีนเสาแล้วเกาะนิ่งเฉย บางคนปีนถึงเพดานแล้วเกาะอยู่อย่างนั้นไม่ยอมลง ดูแล้วอนาถใจยิ่ง

ทางแผนกชายก็เช่นกัน พวกที่อาการหนักต้องอยู่เรือนเฟื่องฟ้าคือต้องขังไว้นั่นเอง ส่วนเรือนอื่น ๆ เช่น พยับหมอก, รสสุคนธ์ ฯลฯ ก็อาการไม่มากนัก

คนไข้โรคจิตแม้จะมีญาติมาส่งและมาเยี่ยมก็มักจะมาเมื่อมาส่งใหม่ ๆ นานวันเข้าก็หายไปเลย ไม่มาเยี่ยมเยียนอีก ทิ้งคนไข้ไว้ในโรงพยาบาลให้ดูแลตลอดไป คนไข้จึงขาดอุปกรณ์จำเป็นส่วนตัว เช่น ยาสีฟัน ขัน, สบู่ เป็นต้น ทำให้อยู่กันอย่างทนกลิ่นที่ไม่ชวนดมและกลิ่นนี้ถือว่าเป็นกลิ่นเฉพาะของคนไข้โรคจิตเลยทีเดียวเรียกกันว่า "กลิ่นโรคจิต" ข้าพเจ้าเห็นดังนี้อดสงสารสังเวชไม่ได้จึงคิดแก้ไขให้พวกเขามีอุปกรณ์ส่วนตัวใช้บ้าง เพื่อให้มีสุขอนามัยที่ดีเพื่อเขาจะได้มีสภาพดีขึ้นบ้างไม่มากก็น้อยก็ยังดี

ข้าพเจ้าจึงคิดทำยาสีฟันขึ้นใช้ในโรงพยาบาลให้ทั่วทุกเรือนป่วยทั้งแผนกหญิงแผนกชายได้มียาสีฟันไว้ใช้โดยทั่วกันซึ่งผู้บริหารโรงพยาบาลก็สนับสนุนส่งเสริมโดยใช้วัสดุภัณฑ์ของทางราชการทั้งหมด นับแต่นั้นคนไข้ทุกแผนกจึงมียาสีฟันและอุปกรณ์ส่วนตัวใช้ทั่วทุกคน

เมื่อมาทำงานใหม่ ๆ ที่ห้องยาก็มีผู้ถามข้าพเจ้าว่า "คุณเป็นหมอเรือ?" ตอบว่า "ไม่ใช่" ถามว่า "เป็นพยาบาลหรือ?" ไม่ใช่อีก ตอบเขาว่า "เป็นเภสัชกร" เขาว่า "ก็มีลุงเต๋าอยู่แล้วนี่นาจะตต้องมีเภสัชกรด้วยหรือ? แล้วจะให้เรียกว่าอะไรล่ะ? ตอบเขาว่าให้เรียกชื่อเฉย ๆ ก็แล้วกันง่ายดี ก็น่าเห็นใจเขาที่ไม่รู้จักเภสัชกร เพราะสมัยนั้นเภสัชกรปริญญาจะต้องสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแห่งเดียว

และเพิ่งมีเพียง ๒-๓ รุ่นเท่านั้น แม้ชาวบ้านทั่วไปก็ยังไม่รู้จักว่า "เภสัชกร" คืออะไร? เพราะว่าเพิ่งมีเภสัชกรเพียงไม่ถึง ๑๐๐ คนทั่วประเทศจึงไม่แพร่หลายและไม่ได้รับความนับถือเท่าที่ควรเหมือนสมัยนี้

ข้าพเจ้ายินดีที่ได้เป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่งซึ่งต้องทำงานให้แก่โรงพยาบาลให้เต็มความสามารถเพื่อให้เขาได้เห็นผลงานและประจักษ์ว่า "เภสัชกรนั้นคืออะไร?"

ทุก ๆ เช้าจะได้เห็นท่านอาจารย์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว สวมเสื้อกาวน์ติดตามด้วยอาจารย์ พ.ญ.จันทนา สุขวัจน์, พ่อบ้าน, แม่บ้านและพยาบาล คือ คุณจันทน์ปรุง จารุจินดา เดินตรวจสถานที่ทั้งแผนกหญิงและแผนกชายเพื่อแก้ไขปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นทั้งสถานที่และตัวคนไข้ ผู้ป่วยเมื่อเห็นเครื่องแบบขาว ๆ ผ่านไปต่างก็ดีใจด้วยการแสดงออกต่าง ๆ กันเพราะเขารู้ได้ว่าเป็นผู้ที่จะมาช่วยเขา ท่านอาจารย์หมอฝนท่านถือว่าผู้ป่วยเป็นคนสำคัญที่สุดที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างดีที่สุด เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้องให้ความเมตตาปรานีและเห็นอกเห็นใจในสภาพที่แสนอาภัพน่าสังเวชของผู้ป่วยทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยชายเจ้าหน้าที่ต้องแข็งแรงและใจเย็นไม่โต้ตอบคนไข้ด้วยความรุนแรงเมื่อถูกคนไข้อาละวาดทำร้าย ข้อสำคัญเจ้าหน้าที่จะต้องไม่เมาสุราอย่างเด็ดขาด หมายถึงห้ามดื่มสุราทุกชนิด ถ้าปรากฏว่าผู้ใดเมาสุราผู้นั้นจะต้องถูกออกจากงานทันที

เจ้าหน้าที่ส่วนมากเอาใจใส่และเมตตาคนไข้เสมอ ท่านอาจารย์หมอฝน แสงสิงแก้ว ท่านเห็นใจและเข้าใจถึงความยากลำบาก, ปัญหา และ ความเหน็ดเหนื่อยของเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดีท่านให้กำลังใจโดยให้ดูว่าคนไหนทำหน้าที่ดีมาก, สม่ำเสมอก็จะมีรางวัลให้ คือ ขันเงินแท้ ๆ ขนาดพอเหมาะ ไม่ใหญ่นักไม่เล็กนัก "รางวัลขันเงิน" นี้ประทับใจผู้รับมากเพราะท่านอาจารย์หมอฝนเป็นผู้มอบให้เอง ในปีหนึ่งจะมีคนรับรางวัล "ขันเงิน" ประมาณ ๒๐ คน ผู้รับก็ภาคภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่อย่างมีเกียรติอันเป็นตัวอย่างแห่งการเสียสละกำลังกาย กำลังใจให้แก่ผู้ป่วยอย่างน่าสรรเสริญ

ในสภาพที่ดูแลผู้ป่วยกันอย่างนี้ก็โดยอาศัยหลักวิชาการเป็นสำคัญ ท่านอาจารย์หมอฝนได้ส่งแพทย์ไปศึกษาวิชาโรคจิตเพื่อมาปรับปรุงให้การรักษาทัดเทียมกับต่างประเทศ ขณะนั้นนายแพทย์อรุณ ภาคสุวรรณกำลังศึกษาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา

สมัยนั้น ทั้งยุโรปและอเมริกาได้สนใจโรคจิตอย่างมาก เขามีการกักขัง ล่ามโซ่และปล่อยตามสภาพบ้างเช่นเดียวกับบ้านเรา บางทีก็มีการเฆี่ยนตีบ้าง ทำให้ผู้ถูกเฆี่ยนต้องร้องโหยหวนด้วยความเจ็บปวดเป็นภาพที่ไม่น่าดูเลย ฝรั่งเปรียบเทียบโรงพยาบาลโรคจิตว่าเป็นเหมือน "SNAKE PIT" (บ่องู) ซึ่งเป็นชื่อของภาพยนตร์เรื่อง

หนึ่งของฝรั่งที่สร้างขึ้นมาชื่อเรื่อง "SNAKE PIT" ท่านอาจารย์หมอฝนได้พาพวกเราไปดูที่โรงภาพยนตร์แห่งหนึ่ง เห็นภาพแหม่มกับฝรั่งในโรงพยาบาลโรคจิตแสดงกิริยาอาการดิ้นรนเอะอะโวยวายวิ่งวนสับสนยั้วเยี้ยวุ่นวายกันอยู่ดูน่ากลัว เพราะพวกที่หมดฤทธิ์ยานอนหลับแล้วก็แสดงอาการตามเคยอีก จะสงบก็เมื่อได้รับยาเท่านั้น ดูสภาพแหม่มและฝรั่งที่เป็นโรคจิตแล้วก็เหมือน ๆ กับของเราซึ่งถ้าเปรียบเทียบโรงพยาบาลโรคจิตแล้วก็คือ "บ่องู" นั่นเอง

ในต่างประเทศกำลังค้นคว้าเรื่องราวความลึกลับซับซ้อนของโรคจิตอย่างไม่หยุดยั้งและยังคิดค้นหาวิธีการรักษาผู้ป่วยโรคจิตทุกประเภทอย่างจริงจัง จนกระทั่งนักปราชญ์ท่านหนึ่ง คือ "พิเนล" (Pinel) สามารถคิดแนวทางและกรรมวิธีรักษาได้อย่างดีเยี่ยมโดยลงมือถอดและปลดโซ่ตรวนเครื่องพันธนาการออกจากคนไข้ได้ทั้งหมดอย่างสิ้นเชิง ทำให้คนไข้ได้รับอิสระภาพทางกายอันจะเป็นจุดเริ่มต้นของการรักษาทางจิตต่อไป

เพราะพิเนลรู้ว่า ผู้ป่วยคือคนธรรมดาอย่างเรา ๆ นี่เอง แต่ถ้ามีโรคทางจิตหรือทางสมองซึ่งใคร ๆ ก็อาจเป็นโรคนี้ได้ ฉะนั้นการผูกมัดพันธนาการหรือเฆี่ยนตีก็เป็นการเพิ่มความทุกข์ทรมานให้ผู้ป่วยอีกเป็นทวีคูณจะเห็นได้จากเมื่อพิเนลทำการปลดโซ่ตรวนออกแล้ว ผู้ป่วยก็วิ่งมารุมล้อมแสดงความขอบคุณด้วยกริยาอาการที่เห็นได้ชัดเจน แม้ว่าจะไม่พูดเป็นภาษามนุษย์แต่ก็แสดงแววตาและท่าทางสีหน้าว่าขอบคุณอย่างจริงใจ

หลังจากที่ได้เห็นสภาพของผู้ป่วยด้วยตาตนเองแล้วก็เกิดสลดสังเวชจับใจ ข้าพเจ้าจึงคิดทำยาสีฟันแจกให้ตามที่กล่าวแล้ว สำหรับยาสีฟันนั้นทำเป็นกระปุก ๆ ส่งไปตามเรือนผู้ป่วยให้ครบตามจำนวนคนไข้ ส่วนแปรงสีฟันนั้น ข้าพเจ้าได้เรียนปรึกษากับทันตแพทย์ว่าจะจัดให้เป็นเวชภัณฑ์ทางทันตกรรม ก็ได้รับความร่วมมืออย่างดีโดยให้ทางแผนกเภสัชกรรมจัดซื้อ เพื่อให้ทันกับที่คนไข้ต้องการ เพราะแผนกพัสดุจะจัดซื้อเป็นพัสดุภัณฑ์นาน ๆ ครั้งหนึ่งซึ่งไม่ทันการดูแลผู้ป่วย

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าต้องจัดหาสบู่โดยการเบิกจากกองโอสถศาลาสมัยนั้นอยู่ที่กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ยศเสเชิงสะพานกษัตริย์ศึก การเบิกยาสมัยก่อนเราต้องไปรับเองเป็นประจำทุกเดือน เมื่อขออนุมัติแล้วก็นั่งรถบรรทุกเล็ก ๆ ของโรงพยาบาลโดยมีนายช่างประจำโรงพยาบาล คือ นายเปลว เอี่ยมสุข มีน้ำใจช่วยขับรถให้และช่วยขนยาขึ้นรถอย่างเรียบร้อย เมื่อกลับมาก็ยังช่วยเก็บเข้าห้องยาอย่างเป็นระเบียบอีกด้วยข้าพเจ้าไม่เคยลืมความดีของเขาเลย ต้องกล่าวสดุดีไว้ ณ ที่นี้

สบู่คาบอลิค ซอฟท์โซพนี้มีประโยชน์มากต่อคนไข้ เจ้าหน้าที่ก็สะดวกในการอาบน้ำให้คนไข้ที่ช่วยตัวเองไม่ได้ ส่วนยาฆ่าเหาต้องมีประจำเพราะคนไข้อยู่กันอย่างนั้นก็เป็นธรรมดาที่เกิดเหาขึ้น

ส่วนยาอื่น ๆ ข้าพเจ้าต้องจัดเตรียมสำหรับคนไข้แผนกชายประมาณ ๕๐๐ คน และแผนกหญิงประมาณ ๓๐๐ คน เป็นประจำ ต้องเตรียมยาตามใบสั่งแพทย์สำหรับคนไข้นอกอีกด้วย ท่านอาจารย์ พ.ญ.จันทนา สุขวัจน์ ท่านเป็นผู้ควบคุมเรื่องยาก่อนที่ข้าพเจ้าจะมาเป็นเภสัชกร ท่านกรุณาแนะนำให้ความรู้ความรู้ความเห็นในการจัดหาเวชภัณฑ์สำหรับผู้ป่วยในแผนก ในสมัยนั้นก็มีแต่ Insulin เพื่อใช้ทำ Insulin Shock, Glucose, Hormones ต่าง ๆ ยานอนหลับระงับประสาท-กล่อมประสาทเป็นส่วนมาก ส่วนยารักษาทางกายก็ต้องมีเพราะผู้ป่วยโรคจิตก็อาจมีโรคทางกายด้วยดุจกัน ยาอื่น ๆ ที่จำเป็นก็ต้องมีไว้ เช่น วัคซีน, เซรุ่ม ยาแก้โรคผิวหนัง-น้ำกัดเท้าเป็นต้น เพราะสมัยนั้นพอถึงเดือนสิบเอ็ดน้ำนองเดือนสิบสองน้ำทรง น้ำก็จะไหลลงหลากมาท่วมโรงพยาบาลต้องทำสะพานไม้ชั่วคราวสำหรับเดิน คนไข้เดินย่ำน้ำทำให้เป็นโรคผิวหนังต่าง ๆ จึงต้องเตรียมยาสารพัดไว้ให้พร้อม

ข้าพเจ้าเรียนถามท่านอาจารย์ พ.ญ.จันทนาว่า "ยาที่รักษาโรคจิตโดยตรงนั้นไม่มีหรือ?" ท่านตอบว่า "ยังไม่มี" เพราะมีแต่การรักษาด้วย Insulin Shock เท่านั้น แต่ก็ยังไม่ทราบว่าการ Shock นี้ ไปทำอะไร-อย่างไรจึงจะให้คนไข้อาการดีขึ้น บางคนก็กลับไปเข้าสังคมได้ บางรายก็ทุเลาลง แต่บางรายก็มีแต่ทรงกับทรุด ต่อมาภายหลังมีการ Shock ด้วยไฟฟ้าซึ่งได้ผลดี เช่นเดียวกับ Insulin Shock แต่ข้อเสียคือเสี่ยงอันตรายจากไฟฟ้าและคนไข้จะกลัวการ Shock ด้วยไฟฟ้ามาก

ข้าพเจ้าคิดนึกตรึกตรองอยู่เสมอว่า "การรักษาโรคจิตนี้น่าจะมียาที่รักษาได้" และน่าจะมียาทุกรูปแบบที่รักษาโรคจิตได้เช่นเดียวกับโรคทางกาย เช่น ยากิน, ยาฉีด, ยาละลายผ่านน้ำเกลือ, ตลอดจนยาที่ใช้ร่วมกับการ Shock เพื่อเป็นการช่วยให้คนไข้หายจากโรคจิตเร็วขึ้นตามแต่อาการ สำหรับการ Shock นั้น ไม่มีใครทราบว่าจะไปมีปฏิกิริยา (Action) อะไรต่อสมองบ้างหรือไม่? น่าจะมีผู้คิดค้นไว้บ้างว่าจะมียาอะไรที่ใช้รักษาโรคจิตและใช้ร่วมกับการ Shock โดยไม่มีอันตรายแก่คนไข้ ข้าพเจ้าเฝ้าครุ่นคิดครุ่นคำนึงถึงเรื่องยารักษาโรคจิตนี้อยู่ตลอดเวลาและพยายามค้นคว้าหาข้อมูลทางจิตเวชที่จะแก้ปัญหานี้ให้ได้

ข้าพเจ้าเป็นผู้มีใจรักหนังสือและการอ่าน ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงชอบเข้าห้องสมุดเพื่ออ่านเอกสารการวิจัยและ Journal หรือหนังสือใหม่ ๆ ที่จะให้ความรู้ได้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่งาน เมื่อได้พยายามศึกษาค้นคว้าเรื่องยาโรคจิตก็ได้พบแต่ยา

ประเภท Hormones ใหม่ ๆ ที่ใช้ประกอบการปฏิบัติเพื่อรักษาผู้ป่วยไม่ใช่ยาที่รักษาโรคจิตโดยตรง แต่ถึงอย่างไรข้าพเจ้าก็ยังไม่ท้อถอยและรอคอยอยู่เสมอว่าจะมีนักปราชญ์หรือนักวิทยาศาสตร์คิดค้นประดิษฐ์ยารักษาโรคจิตโดยตรงขึ้นมาบ้าง เมื่อนั้นข้าพเจ้าจะรีบติดตต่อขอนำเข้ามาใช้ที่โรงพยาบาลแห่งนี้ทันที

และแล้วความฝันของข้าพเจ้าก็เป็นจริง วันหนึ่งประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ข้าพเจ้าศึกษาค้นคว้าจาก Journal ของอังกฤษก็ได้พบว่ามีผู้คิดค้นประดิษฐ์ยารักษาโรคจิตโดยตรงขึ้นมาแล้ว แต่ว่ากำลังอยู่ในระยะทดลองกับสัตว์เพื่อให้สัตว์สงบจากอาการต่าง ๆ เรื่องนี้ข้าพเจ้าตื่นเต้นมากแม้ว่าจะยังไม่ได้ผลิตออกมาเป็นยาใช้กับมนุษย์ก็ตาม ข้าพเจ้าจึงได้เอาใจใส่เรื่องนี้อย่างจริงจังและติดตามข่าวมาโดยตลอดจนได้อ่านพบว่ายานี้เขานำมาใช้กับมนุษย์แล้ว ท่านผู้คิดค้นทดลองนี้คือแพทย์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Dr.Larborit เป็นผู้ใช้ยานี้กับคนไข้โรคจิตและได้ผลดี ข่าวนี้ทำให้ข้าพเจ้าตื่นเต้นดีใจมากและคิดหาทางจะนำมาใช้ในเมืองไทยให้ได้

พอปีรุ่งขึ้น พ.ศ. ๒๔๙๖ ข้าพเจ้าจึงรวบรวมเรื่องราวของยานี้ทั้งหมดเรียบเรียงเป็นรายงานเรียนเสนอที่ประชุมประจำปีของโรงพยาบาลโรคจิต กระทรวงสาธารณสุขซึ่งจัดประชุมใหญ่ขึ้นที่โรงพยาบาลสวนสราญรมย์เป็นโรงพยาบาลโรคจิตภาคใต้คือที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เมื่อได้บรรยายในที่ประชุมของจิตแพทย์ทั่วประเทศของกองโรงพยาบาลโรคจิตแล้ว ได้มีผู้สนใจยานี้เป็นอันมาก คือยาชื่อ "LARGACTIL" ผลิตโดยบริษัท May & Baker ในประเทศอังกฤษโดยใช้ชื่อหน้าของ Dr.Larborit ไว้ที่ยาชื่อ LARGACTIL เพื่อเป็นอนุสรณ์คำนึงรำลึกถึงผู้คิดค้นตัวยานี้ที่ทำให้คนไข้ Calm หรือสงบลงได้จึงเรียกว่ายาประเภท TRANQUILIZER คำว่า TRANQUIL เป็นภาษาละตินแปลว่า Calm

เรื่องยานี้ที่ข้าพเจ้าได้บรรยายในที่ประชุมทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันมากในวงการจิตแพทย์ เพราะแม้แต่แพทย์ยังไม่ทราบเลยว่ามียาตัวนี้เกิดขึ้นในโลก ฉะนั้นเมื่อเภสัชกรเป็นผู้นำเสนอให้ทราบก็เท่ากับเป็นการแพร่ข่าวใหม่และข่าวใหญ่ให้บรรดาแพทย์ได้รู้วิทยาการแผนใหม่ในทางเภสัชศาสตร์ คณะแพทย์สนใจยานี้มากถึงกับขอดูละเอียดและหลักฐานการค้นคว้าของข้าพเจ้า นับว่าเป็นเรื่องน่าตื่นเต้นยินดีเป็นอย่างยิ่งที่คณะแพทย์ยอมรับในการเสนอที่ประชุมในครั้งนี้ของข้าพเจ้า ผลพลอยได้จากการประชุมครั้งนี้ก็คือนอกจากแพทย์จะรู้ถึงประสิทธิภาพอันมหาศาลของยาตัวนี้ แพทย์ยังได้ตระหนักถึงความสามารถและความสำคัญของเภสัชกรผู้มีบทบาทต่อวงการแพทย์อย่างยิ่ง ทำให้เภสัชกรได้รับความเคารพนับถือนับหน้าถือตากล่าวขวัญถึงโดยทั่วไปจนบัดนี้

เมื่อกลับจากประชุมนั้นเริ่มเข้าปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งเป็นปีสำคัญยิ่งอันจะเป็นประวัติศาสตร์ของโรงพยาบาล กล่าวคือ... ท่านอาจารย์หมอฝน แสงสิงแก้ว ได้ขออนุญาตทางราชการขอเปลี่ยนชื่อ "โรงพยาบาลโรคจิต" เป็น "โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา" เนื่องด้วยอาณาบริเวณดั้งเดิมเป็นพื้นที่ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๕ ฉะนั้นเพื่อเป็นการยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้มีพระคุณแก่โรงพยาบาลจึงขอเสนอเปลี่ยนชื่อตามชื่อยศของท่านซึ่งทางราชการก็เห็นด้วยอนุมัติให้ใช้ชื่อใหม่ได้โรงพยาบาลโรคจิตจึงเป็น "โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อรุณ ภาคสุวรรณ เข้ามารับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการคนใหม่ของโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา ท่านได้กรุณาอนุมัติให้ข้าพเจ้าจัดหายานี้มาใช้ในโรงพยาบาลเป็นแห่งแรก และเมื่อยาได้มาถึงโรงพยาบาลจึงรีบนำออกใช้กับผู้ป่วย เมื่อนั้นแหละข้าพเจ้าก็ได้ประจักษ์ว่าความฝันของข้าพเจ้าเป็นจริงแล้ว ข้าพเจ้าภูมิใจในความสำเร็จแห่งความตั้งใจจริงครั้งนี้มากและถือว่าเป็นความสำเร็จครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตเภสัชกรที่ได้นำยานี้เข้ามารักษาผู้ป่วยคนไทยด้วยกันให้หายจากอาการโรคจิต และที่สำคัญ คือ ข้าพเจ้าเป็นเภสัชกรคนแรกที่สามารถนำเอายารักษาโรคจิตนี้เข้ามาสู่ประเทศไทย ความภูมิใจนี้ยิ่งใหญ่เกินจะพรรณนาได้

แต่ทั้งนี้การที่ได้ยาตัวนี้เข้ามาสู่ประเทศไทยได้นั้น ข้าพเจ้าต้องขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์หมอฝน แสงสิงแก้ว และอาจารย์หมออรุณ ภาคสุวรรณผู้ได้พิจารณาเห็นด้วยและกรุณาอนุมัติให้นำยาตัวนี้เข้ามาได้ข้าพเจ้าต้องขอกล่าวสดุดีสรรเสริญความดีของท่านไว้ ณ ที่นี้

ผลการรักษาจากยานี้นับว่าได้ผลดีมาก คนไข้ที่กำลังเอะอะโวยวายเมื่อนำมาถึงโรงพยาบาล แพทย์ฉีดยานี้แล้วก็จะสงบทันที ทำให้ง่ายต่อการรักษา คนไข้ในเรือนป่วยก็ไม่มีอาการคลั่งหรือทำเลอะเทอะเรือนป่วยก็สะอาดขึ้น ช่วยผ่อนเบาภาระของเจ้าหน้าที่เป็นอย่างมากและคนไข้ก็ได้รับการดูแล ดีขึ้นในทุกทางจนสามารถปล่อยให้มาเดินเล่นได้ตามสบายเหมือนผู้ป่วยทางกาย เมื่อสถานการณ์ดีขึ้นเช่นนี้โรงพยาบาลโรคจิตที่รักษาอาการทางใจก็เหมือนกับโรงพยาบาลทางฝ่ายกาย ยานี้จึงได้รับการกล่าวขวัญยกย่องสรรพคุณและแพร่หลายไปตามโรงพยาบาลโรคจิตทั่วประเทศทั่วทุกภูมิภาค เช่น ภาคเหนือที่โรงพยาบาลสวนปรุง, ภาคใต้ที่สุราษฎร์ธานี, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่โรงพยาบาลพระศรีมหาโพธิ์ อุบลราชธานี และที่โรงพยาบาลศรีธัญญา จ.นนทบุรี

โรงพยาบาลสมเด็จพระยาได้เปิดยุคใหม่แห่งการรักษาพยาบาลผู้ป่วยโรคจิตด้วยยาโดยตรงเป็นแห่งแรกของประเทศ ทำให้คนไข้ไม่ต้องถูกกักขังรวมกันมาก ๆ อย่างที่เรียกว่า "Snake Pit" อย่างแต่ก่อนการใช้ Insulin และ Shock ด้วยไฟฟ้าก็เลิกไป ทำให้ข้าพเจ้าประทับใจที่ได้มียาให้ผู้ป่วยตามที่ได้เคยคิดหวังตั้งใจไว้ทุกประการ

ระหว่างเวลานั้น บรรดาแพทย์ต่างประเทศต่างก็ร่วมกันคิดค้นยาประเภทนี้ในหลายรูปแบบเพิ่มมากขึ้นเพื่อขยายการใช้ให้กว้างขวาง ข้าพเจ้าก็ได้ติดตามความเคลื่อนไหวในวงการเภสัชกรรมอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่ง

ท่านอาจารย์หมอฝน แสงสิงแก้วได้กรุณาอนุมัติให้ข้าพเจ้าสอบชิงทุนไปศึกษาและดูงาน ณ ประเทศอังกฤษโดยสอบที่ British Council และสอบได้จึงได้ทุนเดินทางไปศึกษาดูงานเภสัชกรรมในโรงพยาบาลโรคจิตของอังกฤษ คือ MAUDSLEY HOSPITAL เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่นั่นเข้าใช้ยาหลายชนิดตามที่คิดค้นขึ้นได้ใหม่ ๆ และแยกประเภทของ Tranquilizers ที่ เกิดขึ้นใหม่เป็นมาตรฐานที่ใช้กันมาจนถึงทุกวันนี้ ข้าพเจ้าได้นำความรู้นี้มาแนะนำในโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยาให้ได้ทราบทั่วกันว่า ยาอะไรจัดเข้าพวกไหนได้ซึ่งก็เป็นแห่งแรกที่รู้เรื่องของยาประเภทนี้อย่างแท้จริงว่าควรจะใช้ยาอะไรและอย่างไรจึงจะได้ผล การจัดและแบ่งหมวดหมู่จะต้องทำอย่างไรนั้นที่อื่น ๆ ยังไม่รู้ ต้องมาศึกษาวิธีการทางเภสัชกรรมที่โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยาแห่งนี้เท่านั้น

เมื่อศึกษาสำเร็จจาก Maudsley Hospital แล้ว ก็ไปดูงานในโรงพยาบาลฝ่ายกายของอังกฤษ คือ WESTMINSTER HOSPITAL ในกรุงลอนดอน งานเภสัชกรรมของเขาเป็นแผนกใหญ่ มีห้องทดสอบคุณภาพของยาที่ผลิตส่งให้ตึกผู้ป่วยของเขา มีเภสัชกรหลายคนทำทั้ง Quantitative และ Qualitative Analysis ถ้าปรากฏว่าขวดใดบกพร่องก็จะ Reject ไม่ส่งไปให้ตึกผู้ป่วยเลย ที่โรงพยาบาลนี้ข้าพเจ้าก็ได้ความรู้ในการบริหารงานเป็นอย่างมากและที่ดีอีกอย่างก็คือ เขาพาไปดูสวนพฤกษศาสตร์อันใหญ่โตมโหฬารเต็มไปด้วยต้นไม้ใบยาที่เคยเรียนในห้องแล็ปเมื่อครั้งยังเป็นนิสิต บางจำพวกหรือดอกไม้ที่เคยเห็นแต่ในรูปก็ได้มาเห็นของจริงที่นี่ทำให้ตื่นตาตื่นใจเป็นอันมาก แต่ที่หวนคิดขึ้นมาในบัดดลนั้นก็คือ เมืองไทยเรามีต้นไม้นานาพันธุ์มากมายหลายชนิด เราน่าจะได้ศึกษาหาต้นยาสมุนไพรที่ปลูกไว้มาทำประโยชน์ทางยาบ้างก็จะดีไม่น้อย

จากการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลทั้งสองแห่งก็เป็นเวลา ๑ ปีพอดี จากนั้นก็ถูกส่งไปเข้ามหาวิทยาลัยลอนดอน University of London เป็น Research Student เรียนวิชา Action ของยาต่าง ๆ ได้ฟัง Lectures และทำ Lab. กับนักศึกษาทั้งหญิง

ชายซึ่งต่างก็เป็นมิตรที่ดีต่อข้าพเจ้าเพราะเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนต่างชาติแปลกหน้ามาเรียนที่มหาวิทยาลัยนี้ซึ่งวิชาการยากมาก เพื่อน ๆ ชาวอังกฤษจึงช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ข้าพเจ้าอย่างดีเปรียบเทียบประดุจมิตรผู้อุปการะในต่างแดนซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกขอบคุณอยู่ในใจเสมอมาจนกระทั่งบัดนี้

เมื่อเป็น Research Student ได้ ๑ ปีแล้วก็ถูกส่งไปศึกษางานเภสัชกรรมที่ The University of College Hospital อีกเกือบปี ที่นี่ข้าพเจ้าได้ความรู้ในการผลิตยารูปร่างต่าง ๆ มาก ทั้งรู้สึกชื่นชมในความน่ารักของเม็ดยารูปร่างต่าง ๆ มีหลายสีเหมือนขนมลูกกวาดชวนให้ตื่นตาและเพลิดเพลินใจการทำยารูปแบบที่ง่าย เช่น การทำ Solfa Tulle การทำยาฉีด การผลิตยาเม็ดตามที่แพทย์ต้องการการผลิตยาอื่น ๆ ตามใบสั่งแพทย์ ทำให้แพทย์ได้ยาตามที่ควรจะได้ ไม่ต้องใช้เฉพาะแต่ที่ผลิตมาจำหน่ายในท้องตลาด ขณะเดียวกันยาที่โรงพยาบาลใช้กันนี้ก็ผลิตยาเม็ดเองทำให้ทุ่นค่าซื้อยาไปมาก ข้าพเจ้าได้ฝึกหัดอยู่ที่นี่อย่างพอใจมากเพราะได้รู้วิธีการผลิตยาที่ยากแก่การผลิตได้มากขึ้น แต่การศึกษาดูงานในประเทศอังกฤษนั้นเป็นช่วงชีวิตที่ต้องต่อสู้อย่างยากลำบากยิ่งนักเพราะสถาบันทางวิชาการของอังกฤษนั้นเขาจะต้องให้การศึกษาโดยละเอียดถี่ถ้วนด้วยวิชาการที่เข้มข้นเพื่อผลิตทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณความรู้ความสามารถและมีประสิทธิภาพมิฉะนั้นแล้วจะสอบผ่านการศึกษาขั้นสุดท้ายไม่ได้เลย

เมื่อข้าพเจ้ากลับจากอังกฤษก็พอดีโรงพยาบาลสมเด็จพระยาสร้างตึกผู้ป่วยนอกเสร็จจึงได้ขยายแผนกยาไปอยู่ที่ชั้นล่างทั้งชั้นของตึกเดิมนี้แบ่งออกเป็นแผนกยาสามัญ, ยาพิเศษ, คลังยา เป็นต้น

ขณะนี้คนไข้และบุคคลทั่วไปรู้จักโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยากันแพร่หลายอย่างถูกต้องแล้ว ต่างก็มารักษากันมากขึ้น แผนกยาก็รับเภสัชกรเพิ่มขึ้นเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดีเพื่อสนองความต้องการของประชาชน

ข้าพเจ้ามีโอกาสได้รับเชิญเป็นผู้แทนเภสัชกรแห่งประเทศไทยไปประชุมทางวิชาการเภสัชกรรมของเภสัชสมาคมของญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นการประชุมที่มีเภสัชกรมากมายหลายชาติไปแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกัน แต่ละประเทศต้อง Lecture เกี่ยวกับประเทศของตน สถานที่ประชุมใหญ่โตมโหฬารได้เห็นความพร้อมเพรียงและการทำงานจริงจังของชาวญี่ปุ่นอย่างน่าสรรเสริญ เขาพาข้าพเจ้าไปยังภูเขาแห่งหนึ่งซึ่งมีแต่ต้นไม้ใช้เป็นยาทั้งนั้น เห็นแล้วก็ยิ่งรู้สึกว่า เมืองเราก็มีต้นไม้ที่เป็นยามิใช่น้อย แต่ยังไม่ได้นำมารวบรวมไว้เป็นภูเขาเหมือนอย่างญี่ปุ่น บนภูเขานั้นมีสถานีดูแลต้นไม้เป็นระยะ ๆ เพื่อรักษาต้นไม้เหล่านั้นไว้ให้คงสภาพสมบูรณ์ที่สุด เขาได้พา

ข้าพเจ้าไปชมโรงพยาบาลโรคจิตของเขา ได้พบกับผู้อำนวยการโรงพยาบาล ท่านต้อนรับข้าพเจ้าอย่างดีและฝากความระลึกถึงมายังท่านอาจารย์หมอฝนของเราด้วย

โรงพยาบาลโรคจิตของเขาสะอาดมาก มีอยู่ ๒ แบบ คือ แบบยุโรปและแบบญี่ปุ่น คือ ที่สำหรับคนรุ่นเก่า ๆ ให้นอนเสื่อไม่ใช้หมอนหนุนแข็ง ๆ แต่เขารักษาความสะอาดได้ดีมาก ไม่มีกลิ่นที่เรียกว่า "กลิ่นโรคจิต" เลย คนไข้ก็สงบดี เขามียารักษาที่ทันสมัยอยู่แล้วเหมือน ๆ กับของเรา นอกจากนี้เขายังมีแผนกคนพิการทางสมองช่วยตัวเองไม่ได้ต้องให้เจ้าหน้าที่อาบน้ำป้อนข้าวให้ ฯลฯ

ต่อมาได้ไปชมโรงพยาบาลฝ่ายกาย ๒ แห่ง เขามีอุปกรณ์วัสดุเวชภัณฑ์ทันสมัยพร้อมเพรียงมีเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสำหรับเครื่องมือแพทย์บางอย่างที่ต้องใช้ไฟฟ้าพิเศษ ส่วนแผนกเภสัชกรรมนั้นเขาจ่ายยาเช่นเดียวกับเราแต่เขามีแผนกยาโบราณอยู่ด้วยกัน การจัดยานั้น จะบรรจุใส่ห่อถ้ายาเป็นผงก็ไปใส่น้ำรับประทานตามยูนิตหรือโด๊สหรือเป็นแคปซูล บางทีก็ใส่ห่อเล็ก ๆ ไปต้มเอาเอง ชาวญี่ปุ่นไม่ยอมทิ้งของโบราณดั้งเดิมของเขา เขาจะมียาเหล่านี้อยู่ในแผนกเภสัชกรรม จ่ายยาหน้า Counter ด้วยกันเลย

จากนั้น ไปชมมหาวิทยาลัยโตเกียวโดยเฉพาะคณะเภสัชศาสตร์ ได้เห็นความเจริญของอุปกรณ์การสอนและระบบการศึกษาที่ก้าวหน้ามากน่าชื่นชมอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้ไปชมโรงงานผลิตยาซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและมีชื่อเสียงอีก ๒ แห่ง ทำให้ได้ความรู้ด้านเภสัชอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น และได้จดจำความเจริญของเขามาปรับปรุงงานต่าง ๆ ในแผนกยาของโรงพยาบาลเสมอมา

พ.ศ. ๒๕๑๙ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปศึกษาและดูงานที่สหรัฐอเมริกาโดยเข้าศึกษาวิชา Hospital Pharmacy ที่มลรัฐเวอร์จิเนีย เป็นโรงพยาบาลทหารเรือที่มีการจ่ายยาเป็นระเบียบมาก เขาพาไปชมกิจการเภสัชชุมชนคือที่ร้านขายยาโดยเฉพาะมีเภสัชกรหลายคนได้สนทนาโต้ตอบสอบถามสิ่งที่ต้องการทราบ เขาก็เอื้อเฟื้อให้ความอนุเคราะห์ทุกประการ ข้าพเจ้าได้ชม Drugstore ที่ขายยาและขายของจุกจิกต่าง ๆ ด้วย เช่น เครื่องสำอาง, เครื่องเด็กอ่อน, เครื่องใช้ในบ้านเป็นต้น เขามีเภสัชกรประจำรับใบสั่งยาจากแพทย์เพื่อประชาชนของเขา ข้าพเจ้าถามเขาว่าไม่เห็นค่อยมียาของประเทศอื่นเลย เขาตอบว่ายาของอเมริกาดีมากอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องหายาจากประเทศอื่นมาใช้อีก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการผลิตและวัสดุของอเมริกาหาได้ไม้ยากและราคาไม่แพงเหมือนยาจากยุโรปซึ่งต้องคิดภาษี ฉะนั้นในสหรัฐอเมริกาจึงใช้ยาที่ผลิตขึ้นเองในประเทศเท่านั้น

ข้าพเจ้าศึกษาดูงานอยู่ในสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๕ เดือน ซึ่งนับว่าเป็นช่วง

เวลาแห่งโอกาสทองของชีวิตที่ได้ไปเยือนแผ่นดินแห่งประเทศยิ่งใหญ่ของโลก ได้ไปเห็นความเจริญรุดหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้ไปชมสถานที่สำคัญของประเทศ เช่น ทำเนียบขาว, รัฐสภา, หอสมุดรัฐสภาอเมริกัน (Library of Congress), Lincoln's Memorial, Monticello, สถาบันพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ Smithsonian, Arlington และแม่น้ำ Potomac ซึ่งคณะแพทย์และนายทหารสหรัฐให้ความกรุณานำชมและจัดงานเลี้ยงส่งในวันสำเร็จการศึกษาดูงานอีกด้วยซึ่งข้าพเจ้าประทับใจในไมตรีจิตมิตรภาพอันงดงามและรู้สึกขอบคุณชาวอเมริกันที่มีน้ำใจแก่ข้าพเจ้าด้วยดีไม่มีวันลืม

เมื่อกลับมาถึงเมืองไทย ข้าพเจ้าก็นำความรู้จากสหรัฐอเมริกามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับงานที่ห้องยาสิ่งใดที่เปลี่ยนให้ทันสมัยได้ก็เปลี่ยน ที่เคยล้าหลังก็ก้าวหน้าขึ้นมาก ข้าพเจ้าคิดว่า เราเป็นเภสัชกรก็น่าจะรู้เรื่องตัวยาจากต้นไม้ในเมืองเรา เพราะเราได้ไปรู้ไปเห็นการรักษาต้นไม้ให้เป็นตัวยามาจากต่างประเทศทั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงไปเรียนวิชาเภสัชแผนโบราณที่วัดโพธิ์โดยใช้เวลานอกราชการไปเรียนเป็นการส่วนตัว ทั้งนี้ก็เพราะความรักในเรื่องตัวยาจากต้นไม้นั่นเองจึงให้เกิดความกระตือรือล้นกระหายใคร่รู้ เมื่อได้เรียนแล้วก็ได้รู้ว่าต้นไม้ใบยาสมุนไพรของไทยเรามีดี ๆ อยู่ไม่น้อยและบางชนิดดีกว่าของต่างประเทศเสียด้วยซ้ำ ข้าพเจ้าใช้เวลาศึกษาตำรายาแผนโบราณอยู่ถึง ๑ ปีจึงสำเร็จการศึกษาและสอบได้ใบประกอบโรคศิลปเภสัชกรแผนโบราณจากกระทรวงสาธารณสุข

ระยะเวลานั้นข้าพเจ้ายังต้องแนะนำเรื่องยา Tranquilizers แก่แพทย์ Residents และพยาบาลที่มาเรียนวิชาจิตเวชประจำปีอยู่ตลอดเวลา ได้เห็นว่ามีทั้งแพทย์และพยาบาลต่างจังหวัดมาเสมอ ถ้าหากได้จัดสวนสมุนไพรให้เขาได้เห็นว่าต้นไม้อะไรจะเป็นประโยชน์ในจังหวัดของเขาบ้างก็จะเป็นการดีไม่น้อยเลยพอดีกับที่แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ ๕ ออกมาให้มีการสาธารณสุขมูลฐานขึ้นทั่วประเทศ จึงเป็นโอกาสดีที่จะทำสวนสมุนไพรขึ้นเพื่อให้ผู้ที่มาพบเห็นได้รู้จักต้นไม้ที่ใช้เป็นยาได้ อาจนำความรู้นี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์จึงได้จัดทำสวนสมุนไพรโดยมีหัวหน้ากองของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์มาช่วยให้คำแนะนำ ต้นไม้ได้มาจากกรมป่าไม้บ้าง จากกองสวนของพุทธมณฑลบ้างและที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง ได้ทำ Stock Cards และจัดหมวดหมู่ต้นไม้ตามมาตรฐานของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ข้าพเจ้าภาคภูมิใจที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขขณะนั้นคือ ท่านอาจารย์ นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว ได้ทราบว่าโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยามีสวนสมุนไพร ท่านสนใจมากและติดต่อมายังนายแพทย์หทัย ชิตานนท์ ผู้อำนวยการมาขอชมสวนสมุนไพรด้วยตน

เองเพราะท่านรู้จักต้นไม้ที่เป็นสมุนไพรมากมาย เช่นต้น "กาสามปีก" ซึ่งหายากมากท่านก็ทราบว่าในชนบทใช้แก้ไข้มาเลเรียได้ และต้น "ฟ้าทะลายโจร" ก็เป็นยาแก้แพ้ด้วย ฯลฯ ท่านซักถามข้าพเจ้าด้วยเรื่องสรรพคุณของต้นยาต่าง ๆ เพื่อท่านจะได้ทราบว่าข้าพเจ้ารู้จริงหรือไม่เคราะห์ดีที่ข้าพเจ้าตอบได้ถูกใจท่านโดยไม่พลาดพลั้งให้ทักท้วงเลย ท่านเห็นว่ารู้จริงจึงได้กรุณาเขียนข้อความชมเชยไว้ในสมุดเซ็นเยี่ยมของหน่วยสมุนไพรไว้ให้ข้าพเจ้าด้วยคำยกย่องสรรเสริญและให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่งและพอดีตรงกับที่แผนพัฒนาฉบับที่ ๕ ประกาศใช้ด้วย ท่านก็พอใจมากทั้งยังได้มอบหมายให้เภสัชกรหญิงสุนีช่วยดูแลรักษาสวนสมุนไพรไว้ให้ดำรงคงอยู่ต่อ โชคดีที่มีคุณจารีย์ ดลศิลป์ พยาบาลในแผนกเภสัชกรรมได้เรียนจบวิชาเภสัชแผนโบราณ ได้รับใบประกอบโรคศิลปจากกระทรวงสาธารณสุขด้วยมาเป็นผู้ดูแลรักษาเอาใจใส่หน่วยสมุนไพรเป็นอย่างดีทำให้โรงพยาบาลสามารถผลิตยาแคปซูล "ฟ้าทะลายโจร"ได้ผลดีเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้มาติดต่อได้นำไปใช้เป็นประโยชน์มาก คุณจารีย์ ฯ ได้ติดต่อกับบรรดาเภสัชกรแผนโบราณและสถานที่ต่าง ๆ ในโครงการพระราชดำริ เรื่อง "สมุนไพร" และติดต่อกับอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญของมหาวิทยาลัยมหิดลเพื่อเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ เช่น อาจารย์ ดร.พะเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ ผู้เชี่ยวชาญงานด้านสมุนไพรเป็นต้น

ขอเล่าย้อนรอยอดีตสักเล็กน้อยว่า เมื่อกลับจากประเทศอังกฤษใหม่ ๆ นั้น ข้าพเจ้ามุ่งมั่นจะผลิตยาเม็ดใช้ในโรงพยาบาลตามที่ได้เรียนมา แต่ก็ต้องผิดหวังเพราะขณะนั้นต้องสั่งซื้อเครื่องผลิตจากต่างประเทศซึ่งราคาแพงมากจนเกินงบประมาณของราชการ ข้าพเจ้าต้องอดใจรอคิดว่าสักวันหนึ่งอาจจะมีงบประมาณและได้สั่งซื้อเครื่องผลิตมาได้ จนถึงสมัยนายแพทย์หทัย ชิตานนท์เป็นผู้อำนวยการ ข้าพเจ้าก็พยายามขอใหม่ก็พอดีกับที่เครื่องผลิตนี้ทำได้เองในประเทศไทย ราคาจึงถูกลงมากจึงได้รับอนุมัติจัดซื้อได้ ข้าพเจ้าพยายามผลิตยาที่จำเป็นใช้มาก ๆ ก่อนเช่น Paracetamol เป็นต้น ส่วนพวก Tranquilizers ก็ทำยา Diazepam (Valium) และยา Chloriazepoxide (Librium) โดยมีเภสัชกรผู้เชี่ยวชาญในแผนกสามารถตรวจเช็คมาตรฐานทั้ง Quantitative และ Qualitative Analysis ให้ได้มาตรฐานของ Pharmacopoeia ใช้ได้ผล ซึ่งสมใจปรารถนาของข้าพเจ้าที่ตั้งใจหวังไว้ว่าจะทำยาเม็ดให้ได้และก็ทำได้สำเร็จสมความปรารถนา

ในวันเปิดเครื่องผลิตยาเม็ดนี้ รองผู้อำนวยการขณะนั้นคือ นายแพทย์สมโภช สุขวัฒนา ได้มาดูเป็นเกียรติพร้อมด้วยหัวหน้าพยาบาล คือ คุณละม่อม ชำนาญนิธิอรรถ หัวหน้าพยาบาลฝ่ายศึกษา คือคุณละออ ทองแถม ณ อยุธยา รวมทั้งหัวหน้าฝ่าย

สังคมสงเคราะห์ คือ คุณสุภวัลภ์ หินแก้วและพยาบาลน้อง ๆ อีกหลายท่านก็ให้เกียรติมาชมด้วย ทำให้ประทับใจมาก

ระหว่างเวลาที่ผลิตยาออกใช้นั้นมีผู้ป่วยนอกมารับยามากขึ้น จึงต้องขอใช้ชั้นล่างทั้งหมดของตึกจิตเวชเด็กเป็นที่ผลิตยาเพิ่มขึ้นจึงได้ขยายที่สำหรับแผนกเภสัชกรรมได้มากขึ้นอีก

ในที่สุดก็จะถึงเวลาที่ข้าพเจ้าต้องสิ้นสุดชีวิตราชการในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ข้าพเจ้าจำใจจำจากสถานที่อันเป็นที่รักที่ข้าพเจ้าได้เคยทำงานด้วยความตั้งใจอุตสาหะพยายามอย่างเต็มที่เพื่อพัฒนางานเภสัชกรรมของโรงพยาบาลสมเด็จพระยาให้เจริญก้าวหน้า แต่...ทุกสิ่งก็ต้องจบลงวันหนึ่งเป็นแน่ และวันนั้นก็มาถึงข้าพเจ้าแล้ว รู้สึกอาลัยรักผู้ร่วมงานทุกท่านซึ่งล้วนแต่เป็นมิตรที่ดีมีความเอื้อเฟื้อเมตตาอารีแก่ข้าพเจ้ารวมทั้งเพื่อนผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขผู้แสนดีประดุจกัลยาณมิตรของข้าพเจ้าบางท่าน ข้าพเจ้ารักและเคารพผู้บังคับบัญชาและท่านผู้ใหญ่ทุกท่านในโรงพยาบาล รักเพื่อนร่วมงานทั้งหมดทุกแผนกที่เคยเห็นกันทุกวันมานาน รวมทั้งบรรดาน้อง ๆ ที่น่ารักทุกท่านซึ่งต้อนรับข้าพเจ้าด้วยรอยยิ้มอันเปี่ยมไปด้วยไมตรีจิตและแววตาที่ฉายแสงแห่งมิตรภาพในทุกครั้งที่พบข้าพเจ้า ทุกท่านที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นเหล่านี้ข้าพเจ้าก็จะต้องจากไปไม่มีวันเวลามาเห็นกันเหมือนอย่างที่เคยแล้ว

ข้าพเจ้ารักต้นไม้ทุกต้นและรักดอกไม้ทุกดอกในโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยาที่นี่ล้วนแต่มีความซาบซึ้งตรึงใจ ความงามของต้นไม้และดอกไม้เป็นภาพที่ข้าพเจ้าได้เห็นแล้วชื่นใจให้ความสดชื่นรื่นรมย์ตลอดระยะเวลาที่ทำงาน... สถานที่นี้ล้วนแล้วแต่ประทับใจและให้ความสุขแก่ข้าพเจ้ามาตลอดแห่งชีวิตราชการ

และแล้ววันนั้นก็มาถึง...วันเลี้ยงส่งข้าราชการเกษียณอายุ ณ ห้องอาหารกลางวันของโรงพยาบาลมีข้าราชการมารับประทานกันเต็มห้องอย่างเคย มีการให้โล่เป็นเกียรติยศและของขวัญที่ระลึกที่ได้ทำงานจนถึงเกษียณ พอข้าพเจ้ากล่าวคำอำลาอาลัยเสร็จก็พอดีฝนตกลงมาอย่างหนัก ยิ่งเพิ่มความเศร้าโศกอาลัยอาวรณ์แก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก ไม่มีใครออกจากห้องอาหารได้ ก็พอดี นายแพทย์ชูทิต ปานปรีชาผู้อำนวยการท่านปัจจุบันได้กรุณาครวญเพลงท่ามกลางสายฝนว่า "...แสงนั้นอ่อนหวาน..." ให้เป็นของขวัญวันจากแก่ข้าพเจ้าจนจบเพลง น้ำเสียง-น้ำคำและสายตาอันมีประกายแห่งความรัก ประกอบกับความนับถือแก่ข้าพเจ้ายังคงซาบซึ้งตรึงใจอยู่ในความรู้สึกของข้าพเจ้าต่อไปอีกนานเท่านาน...

ข้าพเจ้าไม่เคยลืมวันคืนแห่งความสดชื่นบริสุทธิ์ในโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา...ข้าพเจ้าไม่มีวันลืมบุคคลท่านหนึ่งผู้เปรียบประดุจบิดาคนที่สองของข้าพเจ้า

ผู้ได้สร้างชีวิตเภสัชกรคนแรกของโรงพยาบาลแห่งนี้...ท่านผู้นั้นคือท่านอาจารย์หมอฝน แสงสิงแก้ว ผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิตของข้าพเจ้า ท่านเป็นทั้ง "แพทย์" และ "พ่อ" ของข้าพเจ้าตลอดระยะเวลาตั้งแต่วันแรกแห่งการเข้ามารายงานตัว ...ท่านเป็นผู้จุดประทีปแห่งชีวิตของข้าพเจ้าให้สว่างไสวในโลกของปัญญาและวิชาการ...ชีวิตของข้าพเจ้าจะดีขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากท่านผู้นี้...ศาสตราจารย์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว...แพทย์ผู้เป็น "พ่อพระ" ผู้ทรงพระคุณและคุณธรรมอันประเสริฐ...

ข้าพเจ้าไม่มีวันลืมท่านผู้ใหญ่ผู้กรุณาแก่ข้าพเจ้าเป็นอันมากคือ ท่านอาจารย์แพทย์หญิงจันทนา สุขวัจน์ ผู้เมตตาอารีแก่ข้าพเจ้าตลอดมา...ข้าพเจ้าไม่เคยลืม "ลุงเต๋า"...หัวหน้าห้องยาที่ข้าพเจ้าร่วมงานด้วยครั้งแรกในชีวิต...ข้าพเจ้าไม่เคยลืมเพื่อนร่วมงานผู้คู่ทุกข์คู่ยากสองท่านของข้าพเจ้าคือคุณพี่สุภวัลภ์ หินแก้วและคุณพี่ลออ ทองแถม ณ อยุธยา เพื่อนผู้เป็น "กัลยาณมิตร" ของข้าพเจ้าตลอดเวลาที่รับราชการที่นี่...ข้าพเจ้าไม่มีวันลืมเพื่อนรักสนิทสนมซึ่งดีต่อข้าพเจ้าและครอบครัวมาตลอดคือ คุณละม่อมและ ทันตแพทย์สูรมน ชำนาญนิธิอรรถ...ข้าพเจ้าจะไม่ลืมน้องพยาบาลผู้มีอารมณ์ขันผู้น่ารักคือ คุณเครือพิชย์ฯ ผู้มีแต่ความสนุกสนาน และมิตรน้อยผู้มาแทนข้าพเจ้าเมื่อจากไปคือ คุณสุนี ชลาภิรมย์ น้องน้อยผู้น่ารักและเอาใจใส่ช่วยเหลือข้าพเจ้ามาโดยตลอดและในที่สุดข้าพเจ้าก็จะไม่มีวันลืม "ทองห่อ" ลูกน้องผู้ซื่อสัตย์และสุภาพอ่อนโยน...

ทั้งหมดนี้รวมทั้งบุคคลที่ไม่ได้ออกนามก็ตามล้วนแต่ประทับแน่นอยู่ในความทรงจำ...โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา มีมหาอำนาจที่ทำให้ข้าพเจ้ารักและคิดถึงตรึงใจอีกทั้งยังมีมนต์ขลังแห่งความหลังอันแสนสุขสดชื่นประทับใจไปจนชั่วชีวิต....

..."ณ แห่งนี้...ที่ประทับใจ"

(เภสัชกรหญิงฉวีวรรณ ศิลปบรรเลง)

๑๒ กันยายน ๒๕๓๔

๒๒ กันยายน ๒๕๒๕

กระผมได้เดินทางมาเยี่ยมสวนสมุนไพรของโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา พร้อมกับได้พบท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาล ต้องขอชมเชยผลงานของท่านเภสัชกรหัวหน้าที่ได้ทำสวนสมุนไพร ให้ตรงกับความนึกคิดของกระผม กระผมมีความปรารถนาอยู่มานานแล้วจะเน้นการริเริ่ม สวนสมุนไพรในโรงพยาบาลของกระทรวง เมื่อได้มาเห็นแล้วรู้สึกเป็นสุขใจอย่างยิ่ง เพราะใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้มีเน้นถึงความดีของสมุนไพร และทางเภสัชกรจะสนับสนุนให้ผู้สนใจประชาชนปลูกร่วมกับสวนครัว เชื่อตามที่ท่านจะต้องพ้นจากหน้าที่ไปตามอายุขัย แต่ความดีของท่านจะเป็นอนุสรณ์แก่โรงพยาบาล ขออวยพรให้ท่านประสบความเจริญยิ่งขึ้น

(signature)

(นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

สวนสมุนไพร โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา

ยาระงับสรรพโรค

พุทธทาสภิกขุ

ต้น "ไม่รู้-ไม่ชี้" นี่เอาเปลือก
ต้น "ช่างหัวมัน" นั้นเลือก เอาแก่นแข็ง
"อย่างนั้นเอง" เอาแต่ราก ฤทธิ์มันแรง
"ไม่มีกู-ของกู" แสวง เอาแต่ใบ

"ไม่น่าเอา-น่าเป็น" เฟ้นเอาดอก
"ตายก่อนตาย" เลือกออก ลูกใหญ่ ๆ
หกอย่างนี้ อย่างละชั่ง ตั้งเกณฑ์ไว้
"ดับไม่เหลือ" สิ่งสุดท้าย ใช้เมล็ดมัน

หนักหกชั่ง เท่ากับ ยาทั้งหลาย
เคล้ากันไป เสกคาถา ที่อาถรรพณ์
"สพฺเพ ธมฺมานาลํ อภินิเวสาย" อัน
เป็นธรรมชั้น หฤทัย ในพุทธนาม

จัดลงหม้อ ใส่น้ำ พอท่วมยา
เคี่ยวไฟกล้า เหลือได้ หนึ่งในสาม
หนึ่งช้อนชา สามเวลา พยายาม
กินเพื่อความ หมดสรรพโรค เป็นโลกอุดร

– พุทธทาส อินฺทปญฺโญ –

การตอบแทนพระคุณพ่อแม่

ภิกษุทั้งหลาย สำหรับบุคคลสองท่าน เราไม่กล่าวว่าจะกระทำการตอบแทนคุณได้ง่ายเลย สองท่านคือใคร คือมารดาและบิดา หากบุตรจะเอามารดาไว้บนบ่าข้างหนึ่ง เอาบิดาไว้บนบ่าอีกข้างหนึ่งปรนนิบัติ ถึงเขาจะมีอายุยืนร้อยปี อยู่ได้ตลอดศตวรรษ และเขาพึงปฏิบัติต่อท่านทั้งสองด้วยการขัดสี นวดเฟ้น อาบน้ำให้ และแม้ว่าท่านทั้งสองนั้นจะพึงถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่าทั้งสองของเขา นั่นก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นอันได้กระทำคุณหรือตอบแทนแก่มารดาบิดา ถึงบุตรจะพึงสถาปนามารดาบิดาไว้ในราชสมบัติ ทรงอิสราธิปัตย์ บนมหาปฐพีอันมีสัตตรัตนะมากหลายนี้ ก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นอันได้ทำคุณหรือได้ตอบแทนแก่มารดาบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก เป็นผู้บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนว่าบุตรคนใด ชักจูง ปลูกฝัง ประดิษฐาน ซึ่งมารดาผู้ไม่มีศรัทธาไว้ในศรัทธาสัมปทา... ซึ่งมารดาบิดาผู้ทุศีลไว้ในศีลสัมปทา...ซึ่งมารดาบิดาผู้มัจฉริยะ (ตระหนี่) ไว้ในจาคสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการบริจาค)... ซึ่งมารดาบิดาผู้ทรามปัญญา ไว้ในปัญญาสัมปทาด้วยการกระทำเพียงนี้ จึงชื่อว่าเป็นอันได้ทำคุณ ได้ตอบแทนแก่มารดาบิดา

(พุทธพจน์ อง.ทุก. ๒๐/๒๗๘/๗๘)

อันชนกชนนี้มีพระเดช ได้ปกเกศเกศามาจนใหญ่
อันอุทรป้อนท้าวไหนเท่าไร หมายจะได้พึ่งพา ธิดาดวง
ผู้ใดเอา~~[illegible]~~มีจิต คิดอุปถัมภ์ กุศลล้ำเลิศเท่าภูเขาหลวง
จะปรากฏยศยิ่งสิ่งทั้งปวง กว่าจะล่วงลุถึงซึ่งนิพพาน

– สุนทรภู่ –

อันคำอื่นหมื่นแสนในแผ่นภพ
หาได้ลบรสฉ่ำคำ "แม่จ๋า"

ข้อคิดเรื่องสุญญตา

พุทธทาสภิกขุ

(คำบรรยาย หลักพระพุทธศาสนา ครั้งที่ ๓ /๒๕๐๑)

สุญญตา หรือ อนัตตา หรือ สัพเพ ธัมมา นาลัง อภินิเวสายะ ที่กล่าวว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน หรือ**สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่างจากตัวตน ไม่ควรจะยึดถือว่าเรา ว่าของเราหรือไม่น่าเอาไม่น่าเป็น** ในที่นี้จะพิจารณากันแต่ในข้อที่จะทำให้เขว.

ความเข้าใจเขวเกิดขึ้นในข้อที่ว่า ถ้าไม่น่าเอาไม่น่าเป็นเป็นอนัตตา แล้วจะทำกันไปทำไม จะทำงานประกอบอาชีพเพื่อให้มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ไปทำไม หรือว่าเมื่อไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นแล้ว เราจะทำไปทำไม หรือจะมีชีวิตอยู่ไปทำไม ฆ่าตัวตายเสียไม่ดีกว่าหรือ จะได้เร็วเข้า หรือว่าสงสัยว่า เราจะทำมาหากินได้อย่างไร จะเอาเรี่ยวแรงที่ไหนมาประกอบการทำมาหากิน จะเอากำลังใจที่ไหนมาขะมักเขม้นในหน้าที่การงาน ท่านทั้งหลายอาจจะเคยคิดเขวอย่างนี้มาแล้วบางคน ว่าเรื่องอนัตตานี้หรือสุญญตานี้ ทำให้หมดกำลังใจในการที่จะทำการงานให้ก้าวหน้า

ความเข้าใจเขวในข้อนี้ มันมีใจความสำคัญอยู่ตรงที่เราไม่รู้ความมุ่งหมาย เช่นเดียวกับเรื่องความสันโดษ อยากจะขอย้อนไปกล่าวถึงเรื่องที่เล็กไปกว่านั้น คือเรื่องความตาย **พระพุทธศาสนามีอยู่ข้อหนึ่งที่สอนให้นึกถึงความตาย ว่าคนเราจะต้องตายแน่ ตายทุกคน** ทีนี้คนก็เกิดความเข้าใจผิดว่าถ้าต้องตายแน่ละก็จะไปทำงานทำไมรอๆ ไปไม่กี่วันมันก็ตาย แล้วก็มืออ่อนตีนอ่อน คือไม่อยากทำงานมีอาการเป็นอย่างนั้น นี่ก็เพราะเข้าใจคำว่าความตายหรือการสอนให้ระลึกถึงความตายนั้นผิด คือท่านสอนให้ขะมักเขม้น**ว่าเราเกิดมาต้องลุถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์ให้ได้เพราะความตายมันมีอยู่ต่อหน้า มันอาจจะมีมาถึงเมื่อไรก็ได้ ฉะนั้นในการที่จะไม่ให้เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็จะต้องรีบทำหน้าที่ที่จะต้องทำเสีย ก่อนที่ความตายจะมาถึง ถ้าเราไม่ระลึกถึงความตาย เราก็มัวผัดวันประกันพรุ่งเมื่อผัดวันประกันพรุ่ง ก็ไม่ได้ทำ ก็เลยไม่ได้ลุถึงจุดหมายปลายทางที่เราควรจะได้**

แม้ในเรื่องโลกๆ อย่างเรามุ่งหมายว่า เกิดมาชีวิตนี้เป็นฆราวาส จะเรียนให้ถึงขีดนั้น และจะประกอบหน้าที่การงานให้ประเทศชาติของเราให้ถึงขีดนั้น และจะเป็นอยู่อย่างนั้น ถ้าเราระลึกถึงความตาย หมายความว่า ระลึกเพื่อให้เรารีบทำการเรียนหรือประกอบหน้าที่การงานให้ถึงจุดนั้น นี่เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา.

ถ้าเป็นเรื่องทางฝ่ายศาสนาแท้ๆ ก็คือให้รีบปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา หรือ

เจริญวิปัสสนาก็ตาม ให้ได้รับผลเสียโดยเร็ว นี้ในกรณีของความตายเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ให้นอนงอมืองอตีนรอความตายด้วยความเข้าใจเขว นี้เป็นตัวอย่าง.

ความเข้าใจเขวในข้อนี้มีลักษณะฉันใด ความเข้าใจเขวในเรื่องสุญญตาหรืออนัตตา ก็อย่างนั้น อย่าได้เข้าใจเขวว่า เมื่อสิ่งทั้งหลายว่างไม่ควรยึดถือว่าเราว่าของเรา ไม่น่าเอาไม่น่าเป็นแล้ว เราไม่ต้องทำอะไร ปล่อยเฉยๆ

ข้อนี้มันมีความจริงอยู่ว่า คนเราเกิดมาในท่ามกลางสิ่งซึ่งไม่น่าเอาไม่น่าเป็น แต่แล้วหัวใจของเราทนไม่ได้เข้าไปเอา เข้าไปเป็น เข้าไปเป็นทาสมัน ฉะนั้น**หน้าที่ของเราก็คือรีบเรียนรีบปฏิบัติ เพื่อให้มีจิตใจเปลี่ยนรูปไปอยู่ในลักษณะอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะต้องอยู่ในท่ามกลางสิ่งทั้งหลาย ที่ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นนี้ ก็อยู่ได้ด้วยความปกติสุข คือไม่ตกไปเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ ซึ่งที่แท้ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น แต่เราเข้าใจว่าน่าเอาน่าเป็น แล้วสมัครเข้าไปเป็นทาสของมัน** เหมือนกับที่เรามีตัณหาต่างๆ นานา และได้รับความทุกข์อยู่ทุกๆ ชนิดในชีวิตประจำวัน เพราะเราไม่เคยนึกถึงเรื่องนี้ ไม่รู้ว่าเราเกิดมาเพื่อจะปฏิบัติเอาชนะความทุกข์ยากเหล่านี้.

ทีนี้ถ้าเรารู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น ขืนไปเอาไปเป็นให้ได้ตามที่เราต้องการแล้ว มันจะเกิดความทุกข์ขึ้นมา เราก็จะมีสติปัญญาชนิดที่ว่า**เข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน ในลักษณะที่ถูกต้องที่สุด; ไม่ให้เป็นอันตรายที่สุด** อุปมาในกรณีเช่นนี้ท่านเปรียบเหมือนงูที่มีพิษร้ายกาจแต่เราก็มีความจำเป็น หรือมีธุระหน้าที่การงานที่จะต้องไปจับเอางูนั้นมาใช้ประโยชน์ ในการประกอบการงานของเราหรือว่าเราต้องอยู่ในท่ามกลางระหว่างงูเหล่านี้เราจะอยู่ได้อย่างไรเราจะไปจับมันมาได้อย่างไร คือเราจะต้องมีอุบายอันฉลาดมีความรู้ที่เพียงพอ แล้วไปจับมันมาได้ ทำให้มันอยู่ในอำนาจของเราได้ ด้วยความรู้ที่เพียงพอ มันเลยไม่เป็นพิษไม่เป็นอันตรายแก่เรา เราใช้มันให้เป็นประโยชน์ได้ เป็นเครื่องรับใช้เราเป็นบ่าวเป็นทาสเรา แทนที่เราจะไปเป็นทาสมัน.

ถ้าเรามีความรู้เรื่องอนัตตา หรือเรื่องสุญญตาดี ถูกต้องเพียงพอบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว เราสามารถจะทำโลกนี้ทั้งโลก ให้มาอยู่ในฝ่ามือหรือในกำมือของเรา เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายให้แก่เรา รับใช้เรา ฉะนั้นมันเป็นเรื่องที่จำเป็น หรือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องมีความรู้เรื่องนี้ ในลักษณะที่เราจะไม่ไปอยู่ภายใต้โลก ให้โลกทั้งโลกทั้งหมดทั้งสิ้นมันมาทับเราบีบเราขยี้เรา เพราะขึ้นชื่อว่าโลก หรือสิ่งต่างๆ ที่รวมเรียกกันเข้าว่าโลกนี้ มันคือสิ่งซึ่งประกอบไปด้วยภาวะที่ผสมผสานกันเข้ามาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แล้วแปรปรวนสลายไปเป็นอนัตตาหรือเป็นสุญญตาล้วนแต่มีความไม่น่าปรารถนาไม่น่าเอาไม่น่าเป็น เหมือนกับงูพิษอย่างที่กล่าวแล้ว **ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันในลักษณะที่ผิดทาง มันจะกัดเอา มันจะตบหน้าเอา หรือถ้าเปรียบอีกอย่างหนึ่งมันจะท่วมทับเอา**

แต่ถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันในลักษณะที่ถูกต้องแล้ว มันจะสำเร็จ คือไม่ถูกมันกัดไม่ถูกมันขบ ไม่ถูกมันตบหน้า ไม่ถูกมันท่วมทับเรามันจะกลายเป็นของเล็ก ๆ ที่มาอยู่ในกำมือเรา.

นี่คือผลหรืออานิสงส์อันแท้จริงของการที่มีความรู้เรื่องสุญญตาหรืออนัตตา **ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนแต่เป็นมายาหลอกลวง แล้วก็จะเผาผลาญคนโง่ที่เข้าไปยึดถือเอาโดยความเป็นจริงเป็นจัง ว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเราให้เร่าร้อนระส่ำระสายอยู่ตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน** มีลักษณะเป็นปีศาจที่ทนทุกข์ทรมานอยู่ในนรก ไม่ใช่เป็นมนุษย์ธรรมดา แม้ว่าจะมีร่างกายหน้าตาอย่างมนุษย์ แต่มีจิตใจหรือภาวะแห่งจิตภายในเหมือนกับสัตว์นรก เพราะขาดความรู้เรื่องสุญญตาหรืออนัตตานี้.

ฉะนั้น **ถ้าผู้ใดมีความรู้เรื่องสุญญตา หรืออนัตตา เป็นหลักประจำใจอยู่เสมอนั่นแหละคือมีความรู้ที่เป็นตัวพุทธศาสนาแท้ ทั้งดุ้นทั้งชิ้นทั้งอัน เป็นสรณะที่พึ่งอยู่ในจิตใจเป็นเครื่องคุ้มครองไม่ให้ความทุกข์ทุกชนิดมาเบียดเบียนบีฑาได้** เป็นเครื่องรางที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เป็นเครื่องรางที่แท้จริง ไม่ใช่เครื่องรางหลอก ๆ อย่างพระเครื่อง อย่างตะกรุดพิสมรอย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นของสำหรับคนโง่เครื่องรางที่แท้จริงคือ **ความรอบรู้เรื่องสุญญตาหรือเรื่องอนัตตา ที่เป็นการป้องกัน ที่จะไม่ให้คนเราถูกเบียดเบียนด้วยความทุกข์ทุกชนิดนานาประการ.**

ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลาย เลิกความเข้าใจเขว ในเรื่องความตายหรือเรื่องสุญญตาหรือเรื่องอนัตตานี้กันเสียโดยเด็ดขาดว่า**มันเป็นเรื่องจำเป็นที่สุดที่ทุกคนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจตามมากตามน้อย และให้ก้าวหน้าไปตามลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงที่สุด ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายไว้ เมื่อนั้นแหละจะได้ชื่อว่าท่านมีพุทธศาสนา เข้าถึงพุทธศาสนา ได้รับผลของพุทธศาสนาเต็มที่อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์**

ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องของคนที่จะต้องอยู่ในป่าในดง หรือเป็นบรรพชิต เป็นนักบวช แต่เป็นเรื่องของคนทุกคนที่มีชีวิต เพราะว่า**ถ้าคนใดมีชีวิต คนนั้นก็มีจิตใจรู้สึกคิดนึกได้ เจ็บปวดได้ หัวเราะได้ ร้องไห้ได้อะไรทำนองนั้น มันเป็นเรื่องของคนทุกคนซึ่งมีชีวิต ฉะนั้นจึงถือว่า เป็นเรื่องจำเป็นที่สุดสำหรับเรา จะต้องเอาความรู้ข้อนี้ของพระพุทธเจ้าไปใช้สำหรับบำบัดความทุกข์ในชีวิตของเรา ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่สุดสำหรับชีวิต** ขอให้ท่านจำประโยคนี้ไว้ก็แล้วกัน เพราะ**เป็นเรื่องที่จำเป็นที่สุดสำหรับสิ่งที่มีชีวิต**เราจะได้มีความเข้าใจถูก หรือสัมมาทิฏฐินี้ไปตั้งแต่ต้น ว่าเรื่องสุญญตา หรืออนัตตาซึ่งเป็นใจความแท้จริงของพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องสำคัญสำหรับทุกคน

เมื่อนักปราชญ์หัวเราะ!

สิริวยาส

คนเราตามธรรมดา มักหัวเราะเมื่อมีของยั่วใจในทางขบขัน หรือมิฉะนั้นก็เพื่อจะแก้เก้ออย่างใดอย่างหนึ่งของตนเองนั่นแหละมาก! แต่นักปราชญ์ที่แท้ย่อมไม่หัวเราะเพราะเหตุผลเพียงเท่านี้เลย ค่าที่มีมันสมองสูงกว่า มีจิตแปลกกว่าโดยได้เห็นธรรมชาติลึกซึ้งกว่า หรือมีความรักความพอใจในสิ่งซึ่งมีคุณลักษณะอันแปลกกัน.

คนเราไม่ได้เป็นนักปราชญ์เพราะเคยเรียนมามาก หรือท่องได้มาก หรือมีปฏิภาณแก้ตัวหลุดเป็นเปลาะ ๆ ได้ ในทันทีอย่างขอไปที ฯลฯ เลย นอกจากเพราะ**ความเห็นแจ้งภายในดวงจิต ซึ่งสภาวธรรมดาของธรรมชาติ จนหายหลง หายตื่นหายงง ในสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ เท่านั้น. เหตุนั้น** นักปราชญ์จึงหัวเราะเฉพาะเมื่อพบความจริงแห่งความเป็นนักปราชญ์เช่นนี้ แต่ตนเคยหลงละเมอสำคัญผิดเอาสิ่งอื่นมาแล้วอย่างสนุกสนานนั่นเอง. อาการหัวเราะอย่างลึกซึ้งสูงค่าของท่าน ระรัวอยู่แต่ในภายใน แม้จะปรากฏออกมาภายนอกบ้าง ก็เพียงแย้ม ต่างจากนักปราชญ์ไม่แท้ที่ปล่อยก๊ากออกมาอย่างสนั่นถึงกับจุกในท้องหรือน้ำตาหยดไหลก็มีอยู่โดยมาก.

เพียงชั่วเวลา ๑ นาที ของเวลา ๑ เดือน หรือ ๓ ปีก็ทั้งยากที่เขา (ตามธรรมดา) จะมีความรู้สึกขึ้นเองตามธรรมชาติของจิตว่า **การเสื่อมลาภเป็นต้นนั้นก็เป็นสภาวธรรมดาของชีวิต.** ความรู้สึกชนิดนี้ ยากที่จะเกิด หรือไม่เกิดเสียเลย ตรงกันข้ามจากความรู้สึกว่า *"ลาภ ๆ, ลาภของเรา-เกิดแก่เรา,"*

ซึ่งกรุ่นเต็มอกอยู่เสมอ เมื่อมีอุบัติเหตุอันใด ทำให้เขาเสียทรัพย์ จนสิ้นเนื้อประดาตัวแทบผ้านุ่งก็ไม่มีปิดกาย และไม่มีทางจะเกิดลาภผลอันใดอีกต่อไป หรือพลาดจากลาภผลอันใดอันหนึ่งที่เขาเพ่งจ้องอยู่ ดุจการตะครุบผิดขะมำหน้า แล้วเกิดความรู้สึก อันโล่งใจขึ้นมาได้ เพราะจิตที่สละปลงตกไปได้ว่า **"นี่ก็ธรรมดาของชีวิตเหมือนกันดอกเว้ย! เราฟังบทธรรมของนักธรรมเรื่องโลกธรรมให้ก้องไป ก็หารู้รสชาติของโลกธรรมไม่ เพิ่งจะมารู้วันนี้เองดอกพ่อเว้ย,"** ซึ่งเขาก็กลายเป็นนักปราชญ์ขึ้นในขณะนั้น แล้วนักปราชญ์ก็หัวเราะ! อยู่ไปมาอย่างสรวลเส่และเบิกบานยิ่งนัก, แต่ก็เป็นการหัวเราะอยู่ในภายใน ไม่แสดงอาการให้ใครเห็น.

หรือเมื่อเขาได้ลาภอันก้อนใหญ่,หากเขารู้สึกเพลินเช่นเด็กได้ขนมที่ถูกปากแล้วเขาก็ยังเป็น "เขา" อยู่นั่นเอง. ในโลกนี้เขายังเป็น "เขา" กันอยู่แทบทั้งนั้น. ต่อเมื่อใดเขาผู้นั้นรู้สึกว่า **นี่ก็คือธรรมดาของชีวิตอย่างหนึ่งไม่แปลกหรือน่าอัศจรรย์ยิ่งไป**

กว่าธรรมดาหรือผู้อื่นตรงไหนเลยแล้ว เขาก็กลายเป็นนักปราชญ์ขึ้น มีความรู้สึกในใจดุจดั่งว่าเตะลาภก้อนนั้นเล่นอย่างเสียไม่ได้เช่นเดียวกับเขี่ยกะลาที่กลิ้งเกะกะขวางทางเดินอยู่ตรงหน้า ให้พ้นทางด้วยเท้าเหมือนกัน. แล้วนักปราชญ์ก็หัวเราะอย่างร่าเริงอีกวาระหนึ่งในภายใน!

การหัวเราะอย่างนักปราชญ์ มีรสคือปิติและสุขใจเป็นอย่างมากในความเกิดขึ้นแห่งญาณทัศนะของตน. ความเอิบอาบใจในรสนี้อาจทำให้เพลิน จนไม่ต้องรับประทานอาหารเลย นานตั้งหลายๆสัปดาห์ก็ได้, **เพราะมันเป็น "การหัวเราะในภายใน" ! นั่นเอง.**

หมายเหตุ *"สิริวยาส" เป็นนามปากกาของท่านพุทธทาสภิกขุ*

ธรรม และ วิชา

เด็กเอ๋ย เจ้าจงหมั่นศึกษา
ทั้ง ธรรมะ และ วิชา ทุกสิ่งสรรพ์
เพราะ ธรรม และ วิชา ไม่เหมือนกัน
วิชานั้น เป็นกำลังให้ตั้งตัว
คือเป็นทางเลี้ยงชีพ และ เชิดชื่อ
ต้องฝึกปรือ เรียนไว้ให้ถ้วนทั่ว
ธรรมะ คือ แสงสว่างล้างมืดมัว
ดัง ประทีป ส่อง ทั่วทุกมรรคา
ผู้ขาดธรรม นั้นเหมือนจักษุบอด
ไปไม่รอดปลอดโปร่งดังปรารถนา
แม้จะมีกำลังกายมหิมา
คงต้องภัยพาธา สาหัสเอย.

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

จะมีชีวิตเป็นคนอยู่อย่างไร?
จึงจะไม่ขาดทุน

ฉันอยากให้เพื่อนมนุษย์ของฉันทุกคน คิดปัญหาข้อที่ว่า ถ้าเราจะไม่เป็นคนชนิดที่เหมือนกับเขา แต่จะเป็นอย่างของเรา เราจะต้องเป็นอย่างไรจึงจะไม่ขาดทุน?

บางคนคงจะย้อนถามฉันว่า **การเป็นคนอยู่ทุกวัน ๆนี้ ต้องลงทุนด้วยหรือ?** เห็นมีแต่ลงทุนเรียน ลงทุนค้า หรืออะไรทำนองนี้ทั้งนั้น ไม่เห็นมีใครลงทุนในการเป็นคนเลย.

ฉันจะต้องขอโทษ ในการที่ฉันมีความเห็นว่า การเคลื่อนไหวของเราทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายการทำ หรือเป็นการรับผลของการทำ ล้วนแต่เป็นการลงทุนในการเป็นคน ไปหมด. เราลงทุนลงแรงวิ่งแล่นไปในวัฏสงสาร,ลงทุนมาเกิดเป็นคน, ลงทุนในการดำรงชีพเป็นอยู่, ต้องหัวเราะ ต้องร้องไห้ อิ่ม หิว รัก โศก เพลิน หงอย ไปห้องน้ำ ไปห้องส้วม ฯลฯ ป่วยไข้ หาย สบาย กระทั่งตายเพื่อเกิดใหม่ในที่สุด ทั้งหมดนี้เป็นการลงทุน**เรียนเพื่อรู้** แล้ว **เข็ดหลาบ** ในการที่จะไม่ต้องวิ่งมาวนเวียนเป็นเช่นเดียวกันต่อไปอีก. ฉันเห็นว่า ทั้งการกระทำ และการรับผลของการกระทำ ทั้งดีและชั่ว ทั้งหมดนั้นล้วนแต่เป็นการถูกธรรมชาติบังคับให้เราทำและเป็นไป, เป็นการ**ลงทุนเรียน**เพื่อให้เรากลายเป็นผู้สามารถขึ้นอยู่เหนือกฎเหล่านั้น คือ **นิพพาน!** ถ้าเราไม่ลงทุนด้วยการลองมาเป็นคนดูเสียก่อน เราก็จะไม่มีความรู้อะไรเลย ในการที่จุถอนตัวขึ้นให้พ้นจากการที่จะต้องเป็นคน (หรือเป็นสัตว์) ไป อย่างไม่มีที่สิ้นสุด. เราลงทุนด้วย **การทนเป็นคน** เพื่อเรียนรู้ และ **สอบไล่** ให้ได้ถึง **ขั้นที่จะไม่ต้องเป็นคน** อีกต่อไป. การตาย ช่วยอะไรเราไม่ได้ ในข้อนี้ เพราะมันกลับมาเกิดอีก, เว้นไว้แต่เราจะเป็นคนให้ครบถ้วนตามหลักสูตรเสียก่อน คือเป็นคนชนิดที่มีกำไร ไม่ขาดทุน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ศึกษาให้รู้จักการเป็นคน ด้วยการเคยเป็นคนเสียอย่างเต็มที่ จนตนสามารถ **เอาชนะอยู่เหนือการเป็นคนของตนเอง** ได้นั่นเอง. เราจะเป็นผู้มีกำไรประจำวัน ทุก ๆวันได้ ด้วยการที่เรา**มีทุกข์กะใครไม่เป็น**ไม่ว่าเหตุการณ์อย่างใดจะเกิดขึ้น. และเราจะงบยอดมีกำไรเด็ดขาดในขั้นสุด ในการที่เราเข้าถึงขีดที่ความทุกข์ไม่อาจเกิดขึ้นอีกต่อไป.

บางคนคงจะถามว่า **ถ้าเกิดมาทำงานได้รับผลสำเร็จ ร่ำรวยสมบูรณ์พูนสุขด้วยเกียรติและทรัพย์แล้ว ยังจะว่าขาดทุน ในการเป็นคนอีกหรือ?**

ฉันตอบว่า **การสมบูรณ์พูนสุขนั้น ก็เป็นเพียงการลงทุนอย่างหนึ่ง หรือตอนหนึ่งของการลงทุนในการเป็นคน เท่านั้น, คือเป็นการลงทุนเพื่อให้เราได้เรียนรู้ว่ามันก็เป็นของหลอก ๆ เช่นเดียวกับการตกระกำลำบากเหมือนกัน.** ครั้นเรารู้จักมันอย่างถูกต้องแล้ว เราก็จะเป็นคนมากขึ้นอีก จนกระทั่งเป็นคนที่ เต็ม (Perfected) โดยทุก ๆ ทาง ในการที่จะ **บริสุทธิ์ สว่างไสว และสุขเย็น.** ความสมบูรณ์พูนสุขจึงเป็นเพียงการลงทุนเท่านั้น ยังหาใช่ผลกำไร แห่งการเป็นคนไม่. ก็ถ้าใครหลงเอาต้นทุนมาใช้จ่ายเสีย อย่างกะว่ามันเป็นผลกำไรแล้ว คนนั้นก็จะ **หมดกระเป๋าเลย!** แล้วเขาก็จะต้องฟุบหน้าลงร้องไห้กับพื้นดินตรงที่เขายืนนั่นเอง. ไม่เชื่อใครลองใช้ความสมบูรณ์พูนสุขในฐานเป็นผลกำไรของชีวิตดูเถิด!

เชิญท่านลอง **ค้าการเป็นคน** ของท่านดูเรื่อย ๆ ไปเถิด ท่านจะเห็นเอง.

พุทธทาส อินทปญฺโญ

พุทธทาส อินทปญฺโญ
หอสมุดธรรมทาน ไชยา ๑๙ มี.ค. ๘๖

ข้ามีชีพอยู่ได้ในโลกหล้า
ข้าเติบโตขึ้นมาได้ไฉน
ข้าเป็นคนดีได้ด้วยผู้ใด
ข้าเจ็บป่วยเล่าใครพยาบาล
เมื่อข้าทุกข์ใครเศร้ากำสรดด้วย
เมื่อข้าสุขใครช่วยหัวเราะขาน
เมื่อข้าโตใครสอนทำการงาน
เมื่อข้าพาลใครพาข้ากลับใจ
ก็ใครเล่าคนแรกที่ข้าเห็น
ก็ใครเล่าที่เป็นเช่นกล่าวไว้
พระคุณล้นจารึกในหทัย
มิใช่ใครมารดาของข้าเอง.

๑๗๓ ๑๕๓๗

"All that I am or hope to be,
I owe to my angel mother"
—Abrahem LINCOLN.

"The future destiny of the child
is always the work of the mother"
— NAPOLEON.

As men of genius how much they
owe to their mothers, and you
will find that they attribute almost
all to them and their influence.
—Lord KAMES

I begin first of all with the finest aid
to success a bussiness man could have, namely:
the careful training of a good father and mother.
— LORD LIVERHULME

เด็กเอ๋ย เด็ก รู้ไหม ยายคนนั้น
ถึงงกงัน ง่มง่าม ตามประสา
ถึงยากจนไร้ทรัพย์ใจ วัยชรา
แกก็เป็น มารดา ของบางคน.

แปลจากบทประพันธ์ของ Mary D. Brine

อนนฺตคุณสมฺปนฺนา ชเนตฺติชนกา อุโภ

ข้าขอนบชนกคุณ ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอปรนุกูลพูน ผดุงจวบเจริญวัย
ฟูมฟักทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรไร บ คิดยากลำบากกาย
ตรากทนระคนทุกข์ ถนอมเลี้ยงฤรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ ชนนีคือภูผา
ใหญ่พื้นพสุนธรา ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนยอัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ

มยฺหํ มาตาปิตูนํว ปาเท วนฺทามิ สาทรํ

-พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

หทัยมารดา หาอยู่อื่นไม่
จดจ่อลูกไซร้ เป็นนิจนิรันดร์

จบเอ๋ยจบชีวิต ถูกหรือผิดต้องจบเป็นศพสิ้น.
ฝากชื่อเสียงไว้ในแดนดิน ให้คนหมิ่นหรือสรรเสริญเจริญคุณ
อันชั่วดีอยู่ที่เราเท่านั้นหนอ จิตตัวก่อเกิดกรรมทำให้วุ่น
ผดุงจิตมั่นไว้ในทางบุญ ไม่ขาดทุนจบชีวิตไพจิตรเอย

จุดเอ๋ยจุดจบ ความสงบจุดนี้เป็นที่หมาย
อันชีวิตชุลมุนและวุ่นวาย ดิ้นรนคล้ายประจำอยู่ค่ำฟ้า
ที่แท้นั้นมวลมนุษย์มีจุดจบ ต้องพานพบเที่ยงแท้แน่ละหนา
หากเจริญรอยบาทพระศาสดา พระพุทธพาพบนิพพานสราญเอย

- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ -

วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ

สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา
ท่านทั้งหลายจงทำกิจทั้งปวงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

Subject to decay are all compounded things.

Do ye abide in heedfullness.

****

ดับสังขาร.

อนิจฺจา วต สงฺขารา
"สิ่งที่เหตุ ปรุงขึ้นมา ไม่เที่ยงหนอ!"
อุปฺปาท วยธมฺมิโน: พอ
เกิดแล้วก็ แปรไป เป็นธรรมดา

อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ
มันเกิด, ผลิ แล้วก็ดับ ลับต่อหน้า
เป็นเช่นนี้ เวียนวัฏฏ์ อยู่อัตรา
ใครจะว่า อ้อนอย่างไร ไม่ฟัง กัน

เตสํ วูปสโม สุโข: แปล
ว่าสุขแท้ คือสงบ การ ปรุงแต่งนั้น
ไม่ปรุงแต่ง ตัวตนอะไร สักสิ่งอัน
ชีวิต ดับ หรือไม่ดับนั้น ไม่เป็นประมาณ ฯ

— พุทธทาส อินฺทปญฺโญ —